

MTA TK Gyerekesély Műhelytanulmányok 2014/5

Szerencsi kistérség

A kistérségben élő gyermekek, fiatalok és családjaik helyzetének, igényeinek és szükségleteinek felmérése 2014

Szontágh Éva

**MTA TK
Budapest
2014**

Készült a TÁMOP-5.2.1 támogatásával

Írta: Szontágh Éva

Szerkesztette: Fekete Attila

Kiadja az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont

1014 Budapest, Országház u. 30.

<http://gyerekesely.tk.mta.hu/>

ISSN 2064-910X

Tartalom

Összefoglaló	3
Bevezetés	7
1. A helyzetfelmérés módszerei	8
1.1. A vizsgálati minta	8
1.2. A kutatás kérdőíve	10
2. Demográfiai jellemzők	12
3. Gazdasági aktivitás	18
4. Szegénység és társadalmi kirekesztettség	22
4.1. Relatív jövedelmi szegénység	23
4.2. Anyagi nélkülözés és a hátrányok halmozódása	24
4.3. A családok szegénység érzete	29
4.4. Szociális szolgáltatások igénybevétele	32
5. Lakáshelyzet	34
5.1. A lakások állapota	34
5.2. A lakókörülmények külső megítélése	37
6. Korai szocializáció, nevelés, oktatás	39
6.1. Otthoni nevelési környezet	39
6.2. Bölcsőde	40
6.3. Óvoda	41
6.4. Iskola	44
7. A gyermeki szükségletek kielégítettsége	51
8. Egészség	56
9. Településsel kapcsolatos vélemények	60
10. Gyerekszegénység elleni program	63
Felhasznált irodalom	65
1. számú melléklet: A felmérés alapmegoszlásai	69
2. számú melléklet: A felmérés kérdőívei	76

Összefoglaló

Országos viszonylatban a Szerencsi fiatalos kistérségnek számít.

Ugyanakkor a gyerekszám az elmúlt tíz évben jelentősen csökkent a térségben. Ami a nemzetiségi megoszlást illeti, a roma gyerekek aránya az országos átlag három- és félszerese adataink szerint. A roma gyerekek a legfiatalabb korcsoportokban vannak a legtöbbben: minden második öt év alatti gyerek cigány származású.

A kistérségben alacsony az aktív munkaerőpiaci részvétel és magas a munkanélküliség. Ebben a szűkös munkahelykínálaton kívül a lakosság alacsony iskolázottsági szintje is szerepet játszik.

Felmérésünk alapján a gyermekes családokban élő 16-62 évesek mindössze 38%-a aktív munkaerőpiaci szempontból (alkalmazott, vállalkozó, alkalmi munkát végez). A közfoglalkoztatás némileg enyhít ezen a problémán, de még így is magas – 15%-os – a foglalkoztatott nélküli háztartások aránya a kistérségben. A munkaerőpiacon való elhelyezkedést nehezíti, hogy a gyermekes családokban élő felnőttek 38%-ának legfeljebb általános iskolai végzettsége van.

A szegénység és társadalmi kirekesztettség többféle dimenzióban érinti a kistérségi gyermekes családokat.

A családok alacsony átlagos jövedelmének következtében a gyermekes háztartások 40%-a, a gyermekeknek pedig fele a szegénységi küszöb alatt él. Így a jövedelmi értelemben vett gyermekszegénység mértéke az országos átlagnak közel kétszerese a kistérségben. Ami az anyagi nélkülözést illeti, mind a deprivált, mind a súlyosan deprivált családok aránya meghaladja az országos átlagot. Különösen igaz ez a szegény családokra: az alacsony jövedelműek háromnegyede deprivált, közel kétharmaduk pedig súlyosan deprivált környezetben él.

A kistérségi gyerekes családok lakókörülményei nem felelnek meg a társadalmilag elfogadható elvárásoknak.

A kistérségben a lakások 12%-a szubstandardnak minősül, ez az arány négyszerese az országos átlagnak. A szegény családok drámai, a kistérségi átlagnál is rosszabb körülmények között élnek: a családok negyedének és a gyerekek közel harmadának lakása nem felel meg a társadalmilag elfogadott elvárásoknak. A kérdezőbiztosok véleménye szerint a szegény gyerekek egy jelentős részének lakókörnyezete korántsem ideális fejlődésük szempontjából. Ez leginkább akkor szembetűnő, amikor a magasabb jövedelmű háztartásokhoz viszonyítva vizsgáljuk a szegény családok lakókörülményeit.

A rosszabb anyagi helyzetű gyerekek kevésbé inspiráló otthoni nevelési környezetben élnek.

Néhány közös családi tevékenység, attól függetlenül, hogy anyagi áldozatot igényel vagy sem, gyakoribb a nem szegény, mint a szegény családokban. A legszámottevőbb különbség mégis a fizetős családi programok (mozi, színház, koncert, múzeum) szervezésében jelentkezik. Eltérés érzékelhető továbbá a könyvekkel való ellátottság és a tévében látottak közös feldolgozása terén. A kétféle családtípusban közel állnak egymáshoz a válaszok a mesélési szokások és az együtt étkezés terén.

Az óvodai hozzáférés lehetőségei kedvezőek a kistérségben.

A gyerekek többsége (70%) időben, három éves kora körül elkezd az óvodát. Az öt éves korban vagy később óvodába kerülők aránya 15% - az országos érték háromszorosa. A későn óvodát kezdők között kevesebb a szegény, mint a nem szegény gyerek. Az óvodákról igen jó véleménnyel vannak a szülők: legalább 92%-uk nyilatkozott pozitívan az óvoda által biztosított személyi és tárgyi feltételekről. A szülők ötöde problémásnak érzi ugyanakkor a csoportok magas létszámát, 38%-uk pedig a gyerek körében tapasztalható agressziót.

A szegény családban élő gyerekek iskolai teljesítménye lényegesen rosszabb, mint a nem szegényeké.

A rosszabb anyagi körülmények között élő gyerekek közel negyedének 3,0 vagy az alatti a tanulmányi átlaga, 16%-uk évet ismételt, 12%-uk pedig kiegészítő, felzárkóztató osztályba járt. Az alternatív, tanórán kívüli fejlesztő programokhoz, foglalkozásokhoz a szegény és nem szegény gyerekek egyenlőtlenül jutnak hozzá. Mindezek tükrében az iskolai felzárkóztást segítő programoknak igen nagy a létjogosultsága a kistérségben.

Az alacsony jövedelmű családokban a szülők eleve alacsonyabb iskolai végzettséget várnak el a gyerekeiktől, mint a magasabb jövedelmű háztartásokban. A különbség a felsőfokú tanulmányokat illetően a legszembetűnőbb: míg a válaszadók a nem szegény gyerekek kétharmadától várnak diplomát, addig a szegény gyerekek között ez az arány 28%. Az iskolákban alapvetően a személyi, és a tárgyi feltételekkel is elégedettek a szülők; ez az elégedettség azonban mérsékeltebb az óvodákban tapasztaltnál. Hangsúlyosabban jelennek meg a gyerekközösséggel kapcsolatos problémák (erőszak, alkohol- és drogfogyasztás) is.

A gyerekszükségletek kielégítettsége kistérségi és országos szinten összességében hasonló. A térségben viszont a szegény gyerekek az összes szükséglet terén több hiányt szenvednek, mint nem szegény társaik.

A gyermekek táplálkozási alapszükségleteit a szegény családok 5-6%-a nem képes kielégíteni. A ruházkodás terén ennél nagyobb hiány érzékelhető: két pár megfelelő cipőt és új ruhát az alacsony jövedelműek ötöde nem tud beszerezni gyermekének. Ugyanekkora azon szegény gyerekek aránya, akik nem jutnak minőségi ételekhez (hús, friss zöldség, gyümölcs), ez a hiány meghaladja az országos átlagot. A „magasabbrendű” szükségletek – fizetős iskolai programok, tehetséggondozás, nyaralás - terén még nagyobb a nélkülözés a kistérségben.

A kistérségi gyerekek egészségi állapota rosszabb az országos átlagnál.

A kistérségben a szegény gyerekek 22%-a, a nem szegényeknek pedig 7,5%-a alacsony, 2500 grammnál kisebb súllyal született. Az alacsony születési súly nagyobb eséllyel vezet egyes felnőttkori betegségek kifejlődéséhez, illetve korai halálához. A szülők elmondása alapján a látásprobléma és számos egyéb tartós egészségügyi probléma az országos átlagnál gyakrabban fordul elő a kistérségben. Ezen betegségekről a nem szegény szülők nagyobb arányban számoltak be, mint a szegények. Ebből nem következtethetünk arra, hogy a rosszabb anyagi körülmények között élő gyerekek egészségesebbek, mint a többiek. Inkább arról lehet szó, hogy a szegény családokban nem derül fény a betegségekre, nem is diagnosztizálják őket.

A felkeresett családok 36%-a hallott arról, hogy a kistérség részt vesz az országos Gyerekszegénység elleni programban.

Azon szegény családokban, ahol hallottak a programról, legalább minden második gyerek részt is vett benne. A programról tájékoz(tat)ott felnőttek közül minden ötödik bevonódott valamely Gyerekesély programelembe, jellemzően igénybe vevőként vagy kísérőként.

Bevezetés

A tanulmány célja, hogy átfogó képet nyújtson a Szerencsi kistérségben élő *gyermekes családok* helyzetéről, igényeiről, szükségleteiről. A tanulmány így kiegészítője a 2012-ben elkészült úgynevezett Kistérségi tükörnek, amely a gyermekekkel foglalkozó *intézmények* helyzetét tárta fel. Jelen helyzetfelmérés alapját egy 2013-as, gyermekszám szerint reprezentatív kérdőíves adatfelvétel képezi. Ahol erre lehetőség volt, a kistérségi adatokat összevetettük az országos értékekkel. Az országos referencia értékek elsősorban a 2011-es népszámlálás, valamint a TÁRKI Háztartásmonitor 2012-es reprezentatív adatain alapszanak; utóbbi felvételben saját kérdésblokkot is szerepeltettünk. A tanulmány egyes pontjain az összehasonlítás alapjául továbbá a 2009-es és 2012-es EU-SILC (European Union Statistics on Income and Living Conditions) indikátorok szolgálnak. A hivatkozás nélküli eredmények a kistérségi kérdőíves felmérésünkből származnak.

1. A helyzetfelmérés módszerei

A kistérségben élő gyermekes családok életkörülményeinek bemutatását egy reprezentatív kérdőíves felvétel alapján készítettük el, a családok megkérdezésével. A kérdőíves adatfelvételt az ELTE Társadalomtudományi Kar Szociális Tanulmányok Intézete Szociálpolitika Tanszék és Szociális Munka Tanszék hallgatói és oktatói végezték 2014 áprilisában. A kistérségben a felmérés tíz településen zajlott, a kiválasztás menetét alább közöljük.

1.1. A vizsgálati minta

A kérdőíves adatfelvételhez szükséges reprezentatív mintát többlépcsős, csoportos valószínűségi mintavételi eljárással alakítottuk ki. A települések kiválasztásához a 2011-es népszámlálás, a háztartások kiválasztásához a központi és a járási népességnyilvántartás adatait használtuk. Feltételeztük, hogy a gyermekes háztartások életkörülményeit befolyásolja: a háztartásban élő gyermekek száma, a település nagysága, illetve a településen élő romák aránya.

A minta kialakításának első lépéseként a kistérséget alkotó tizennyolc településből kiválasztottuk, hogy melyek vegyenek részt a vizsgálatban. Ehhez a településeket csoportosítottuk a nagyságuk (1000 fő alatti, 1000-2000 fős, 2000 fő feletti települések, kistérségi központ) és a roma népesség aránya (10% alatti és 10% feletti roma népességi arányú települések) szerint. Arra törekedtünk, hogy a fenti kategóriák mindegyike reprezentálva legyen a mintában. Figyelembe vettük továbbá, hogy a kiemelt Gyerekesély programelemeknek helyet adó települések szerepeljenek a mintában. A végleges településmintát a kistérségi Gyerekesély program szakembereivel egyeztetve alakítottuk ki. A lekérdezést az 1. táblázatban vastag betűvel kiemelt tíz településen hajtották végre a hallgatók, ezek a települések: Alsódobsza, Mád, Megyaszó, Mezőzombor, Monok, Prügy, Rátka, Szerencs, Taktakenéz, Tiszalúc.

1. tábla: A településminta kialakítása a Szerencsi kistérségben

	0-1000 fős település	1000-2000 fős település	2000 fő feletti település
alacsony roma arány 0-10%	Alsódobsza, Golop, Rátka, Sóstófalva*, Újcsanános	Legyesbénye, Monok, Tállya	Bekecs, Mád, Szerencs, Tiszalúc*
magas roma arány 11% felett		Taktakenéz, Taktaszada	Megyaszó*, Mezőzombor, Taktaharkány, Prügy

Forrás: Népszámlálás 2011 alapján

*A Kistérségi tükör 2012 szerint lényegesen magasabb a cigány népesség aránya (jegyzői becslés alapján)

Következő lépésként a népességnylvántartás adataiból a kiválasztott településeken gyerekszám szerinti rétegzett mintát vettünk a gyermekes háztartások közül. A háztartásokat az egy-, két- és háromgyerekes háztartás kategóriákon belül véletlen címgenerálással választottuk ki. Mivel a legtöbb gyermekes család a kistérségi központban él, ezért a mintaválasztás során Szerencsen 10%-os, a községekben 15%-os mintavételi aránnyal dolgoztunk. A címlista és pótcímlisták alapján a hallgatók több mint ötszáz háztartást kerestek fel. A lekérdezés során adódott kisebb mintabeli eltéréseket súlyozással korrigáltuk, így a súlyozott adatbázis 375 háztartásra és 742 gyermekre tartalmaz adatokat (2. tábla).

2. tábla: A Szerencsi kistérség vizsgált településein élő gyermekes háztartások száma
összesen és a súlyozott vizsgálati mintában (db)

település	gyermekes háztartások							
	populáció				minta			
	egy	kettő	három és több gyermek	öss- zesen	egy	kettő	három és több gyermek	öss- zesen
Alsódobsza	13	10	2	25	2	2	0	4
Mád	107	52	23	182	16	8	2	26
Megyaszó	109	84	109	302	10	13	16	39
Mezőzombor	88	79	91	258	13	12	14	39
Monok	69	43	44	156	11	6	7	24
Prügy	92	95	102	289	14	14	15	43
Rátka	42	28	6	76	6	4	1	11
Szerencs	434	276	107	817	43	28	11	82
Taktakenéz	49	38	61	148	7	6	9	22
Tiszalúc	242	187	139	568	36	28	21	85
összesen	1245	892	684	2821	158	121	96	375

Forrás: Járási és országos népességnyelvántartás 2014

1.2. A kutatás kérdőíve

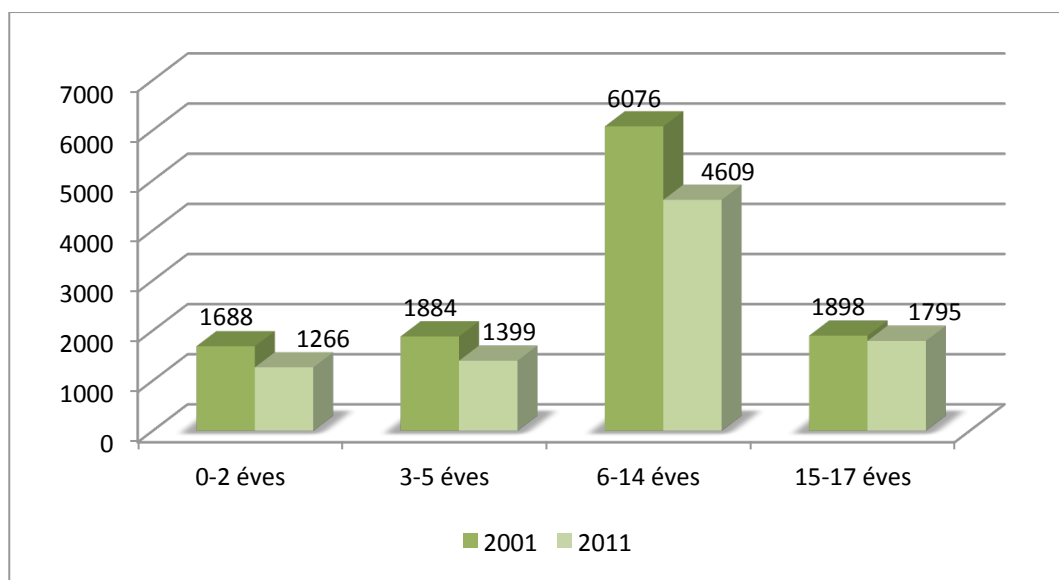
A kérdőíves adatfelvétel során a mintába került családokról először egy Háztartás kérdőív alapján gyűjtöttünk információkat a háztartásban élő személyek neméről, életkoráról, iskolázottságáról, gazdasági aktivitásáról, a család szerkezetéről, jövedelmi viszonyaikról, segélyekhez, támogatásokhoz való hozzáférésükről, lakáshelyzetükről, esetleges díjhátralékaikról, egészségi állapotukról, saját helyzetükhöz való viszonyulásukról. Következő lépésben a háztartásban élő minden gyerekről külön kérdőívet vettünk fel (Gyermek kérdőív), mely feltérképezte a családban élő összes gyermeknél a következő témaköröket: óvodai, iskolai jellemzők,

betegségek előfordulása, gyermekszükségletek kielégítettsége, gyermek-szülő kapcsolatának jellege. A kérdőívek kialakításánál a 2011-es helyzet-, igény- és szükségletfelmérés kérdéseit vettük alapul, ugyanakkor tapasztalatok alapján módosítottuk és kibővítettük azokat. A kérdőíveket a mellékletben közöljük.

2. Demográfiai jellemzők

A Szerencsi kistérségben az országos átlaghoz képest magasabb a gyermek- és fiatalkorúak (0-17 évesek)¹ aránya a lakónépességen belül: országosan ez az arány 18%, a kistérségben pedig 22%. A 100 aktívkorúra jutó 14 év alatti gyerekek száma - más néven a gyermeknépesség eltartottsági rátája - is némileg meghaladja az országos átlagot. Míg országosan 100 aktívkorúra 24 gyerek, addig a Szerencsi kistérségben 29 gyerek jut. A térség országoshoz képest kisebb mértékű előregedését jelzi, hogy a 100 gyermekkorúra jutó időskorúak száma országos szinten 161, a kistérségben pedig 128².

1. ábra: A Szerencsi kistérségben élő gyermekek egyes korcsoportjai 2001-ben és 2011-ben (fő)

Forrás: Népszámlálás 2001, 2011 alapján saját számítás³

¹ A tanulmány további részében az egyszerűség kedvéért a 0-17 évesekre gyerekekként hivatkozunk.

² Népszámlálás 2011

³ A 2001-es népszámlálás Szerencsi kistérségi eredményei eredetileg tartalmazták Abaújszántó, Baskó, Bodrogkeresztúr, Bodrogkislalud, Csobaj, Erdőbénye, Sima, Szegi, Szegilong, Taktabáj, Tarcal,

A Szerencsi kistérségben az aktív korú népességnek arányaiban valamivel több gyermek- és időskorúról kell gondoskodnia az országos átlaghoz képest: 100 aktívkorú 61 gyermek- és időskorút „tart el” országos átlagban, és 66-ot a kistérségben. Ezen belül pedig az időskorúak eltartása jelenti a nagyobb terhet országos és kistérségi szinten is (100 aktívkorúra 38 időskorú jut az országban és 37 a kistérségben)⁴.

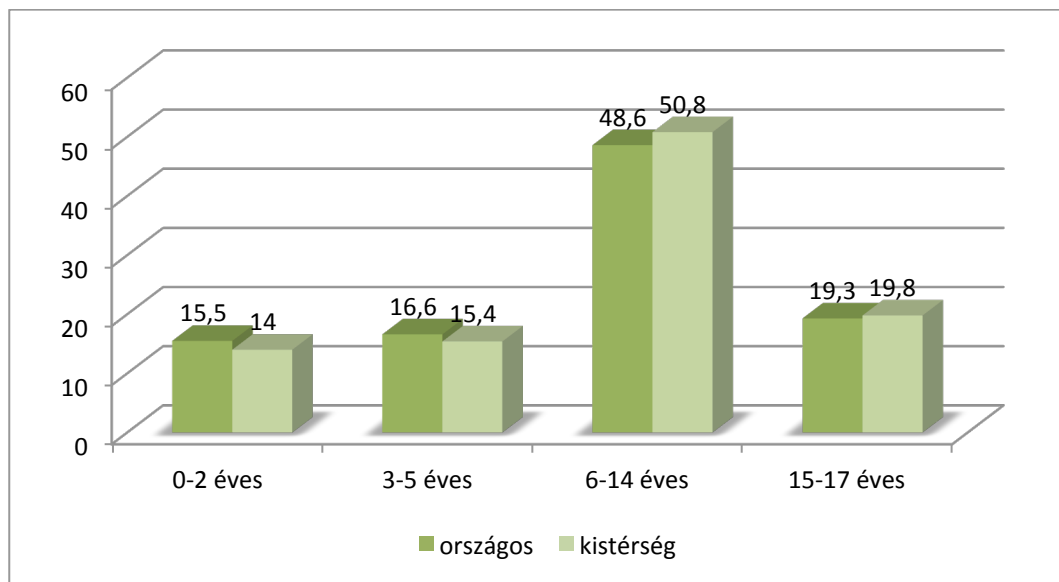
Az országos tendenciához hasonlóan a gyerekek száma 2011-re jelentősen csökkent a kistérségben 2001-hez képest a népszámlálási adatok szerint (1. ábra). Míg 2001-ben 11.546 gyermeket tartottak nyilván a térség tizennyolc településén, addig 2011-ben 9.069-et. Ez azt jelenti, hogy a térségben élő gyerekek száma tíz év alatt több mint 20%-kal csökkent. A csökkenés a 15-17 évesek körében a legkisebb (5%-os), a többi vizsgált korcsoportban pedig egyaránt 25% körüli. A 18 év alattiak életkori megoszlása a kistérségben az országossal azonos mintázatot követ (2. ábra).

A kistérségben a teljes népesség száma is csökkenő tendenciát mutat. A Kistérségi tükör (2012) adatai szerint a Szerencsi kistérségben a népesség nemcsak az országos, de a régiós és megyei átlagnál is nagyobb arányban fogy. Szintén a Kistérségi tükör megállapítása, hogy a népességszám országos átlag feletti csökkenését jelentős mértékben az elvándorlás magyarázza.

Tiszaladány, Tiszatardos, Tokaj adatait. Az összehasonlíthatóság érdekében az itt közölt 2001-es adatoknál nem használtuk fel ezen települések eredményeit, és a számításokba csak azokat a településeket vontuk be, amelyek ma alkotják a Szerencsi kistérséget.

⁴ Népszámlálás 2011

2. ábra: A Szerencsi kistérségben élő gyermekek életkori megoszlása (%)

Forrás: Népszámlálás 2011 alapján saját számítás

A közbeszédben és a társadalomtudományi szakirodalomban egyaránt többféle meghatározás létezik arról, hogy kit tekintünk romának, ezért nehéz erre a kérdésre egyértelmű tudományos választ adni. Az egyik álláspont szerint azt tekintik romának, akit a környezetükben élő nem romák annak tartanak⁵. Egy másik megközelítés szerint roma az, aki romának vallja magát⁶. A népszámlálás az önbevallás elvére épít. A 2011-es népszámlálás eredményei szerint Magyarországon 315 ezren⁷ vallották romának/cigánynak magukat (ez a lakónépesség 3%-a). Ehhez képest a 2011-es népszámlálás adatai szerint a Szerencsi kistérségben háromszoros – 9%-os – a romák

⁵ Ezt az álláspontot képviselte a jól ismert kutató, Kemény István: Kemény István - Janky Béla - Lengyel Gabriella (2004): A magyarországi cigányság, 1971-2003. Gondolat, MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest. Havas Gábor – Kemény István – Kertesi Gábor (2000): A relatív cigány a klasszifikációs küzdőtéren. In: Horváth Ágota – Landau Edit – Szalai Júlia (szerk.): Cigánynak születni. Tanulmányok, dokumentumok. Aktív Társadalom Alapítvány – Új Mandátum, Budapest.

⁶ Ezen a véleményen vannak például: Ladányi János - Szelényi Iván (2000): Ki a cigány? In: Horváth Ágota – Landau Edit – Szalai Júlia (szerk.): Cigánynak születni. Tanulmányok, dokumentumok. Aktív Társadalom Alapítvány – Új Mandátum, Budapest.

⁷ Másfélszer annyian, mint 2001-ben. Bojer Anasztázia, Kovács Marcell, Simor Éva, Vörös Csabáné, Waffenschmidt Jánosné (2013): 2011. évi Népszámlálás. 3. Országos adatok. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

aránya a lakónépességen belül. A Kistérségi tükör pedig 17%-os⁸ roma arányt regisztrált 2012-ben, jegyzői becslés alapján.

Felmérésünk kérdőívében a népszámláláshoz hasonlóan az önbevallás elvét követtük. Többféleképpen is nyilatkozhattak a nemzetiségről a válaszadók: a megkérdezett első- és másodsorban milyen nemzetiségűnek vallja magát, valamint rajta kívül van-e olyan személy a háztartásban, aki romának tekinti magát. Ezeket a válaszokat összesítve a háztartások közül azokat tekintettük romának, ahol legalább egy személy romának vallotta magát.

3. tábla: A 0-17 éves roma és nem roma gyerekek aránya korcsoportonként a Szerencsi kistérségben (% , N=742)

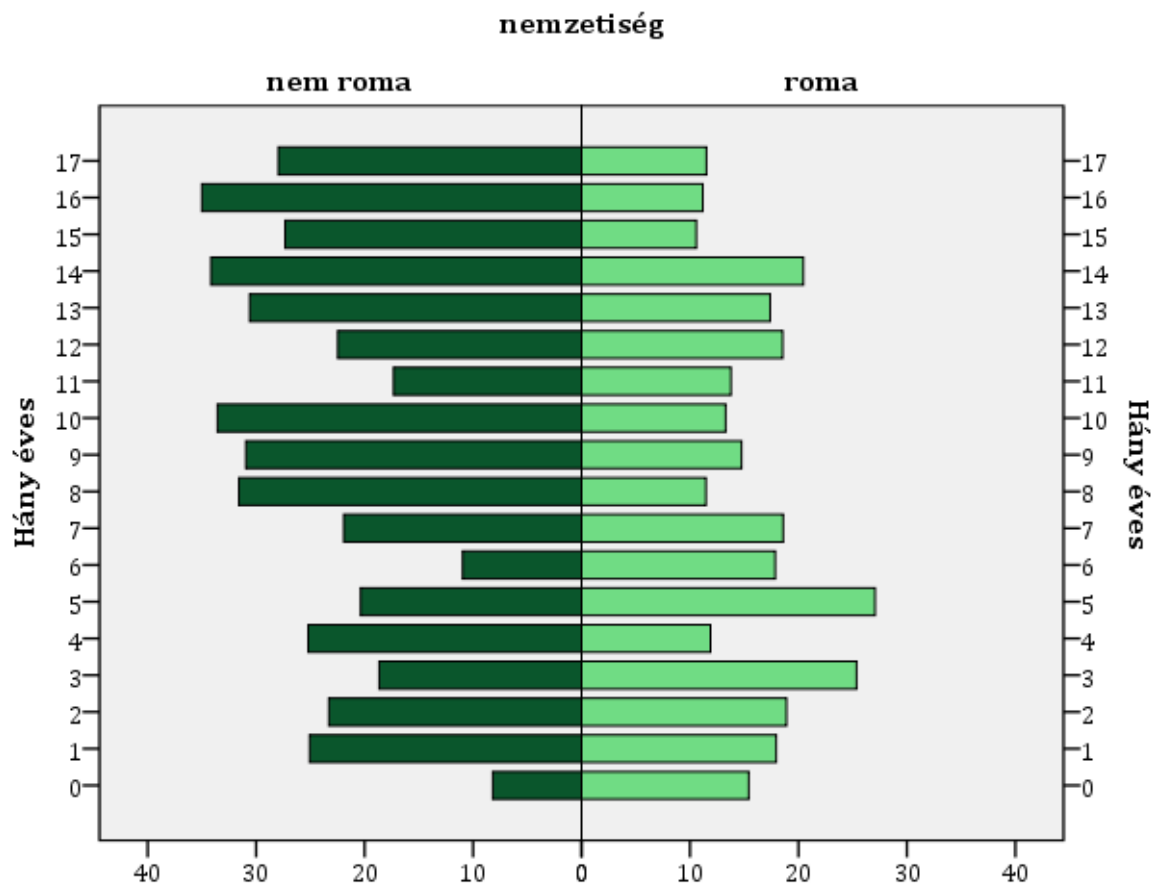
korcsoport	nem roma	roma
0 - 2 év	52,3	47,7
3 - 5 év	50,0	50,0
6 - 14 év	61,2	38,8
15 - 17 év	70,0	30,0
kistérség összesen	60,1	39,3
országos*	88,7	11,3

*TÁRKI Háztartásmonitor 2012

Eredményeink szerint a romák aránya a gyerekek körében az országos átlag három- és félszerese (11% versus 39%). A roma gyerekek aránya különösen az öt év alatti korcsoportokban magas: az óvodás korú és fiatalabb gyerekek mintegy fele cigány származású. Az általános iskolás korú gyerekek 39%-a, a középiskolás korúaknak 30%-a roma (3. tábla, 3. ábra).

⁸ Golopról, Legyesbényéről és Mezőzomborról nem szolgáltatott adatokat, ezért a kistérségi átlag ezeket a településeket nem tartalmazza.

3. ábra: A roma és nem roma gyerekek korpiramisa a Szerencsi kistérségben (fő, N=741)

A kutatás során felkeresett összes gyermekes háztartás 31%-a roma háztartás. A mintába került gyerekeknek pedig 40%-a él olyan családban, amelynek van legalább egy roma tagja. Ami a gyerekszámot illeti, az egy gyermeket nevelő családok mindössze 17%-a, a két gyermeket nevelőknek pedig 29%-a roma nemzetiségű. A három- és többgyermekes háztartásokat magas szegénységi kockázatúnak tekintjük, mind a jövedelmi szegénység, mind a súlyos anyagi nélkülözés terén⁹. A sokgyermekesek aránya jóval meghaladja az országos átlagot a kistérségben. A roma családok 46%-a nevel három- és több gyermeket, a nem roma családokban a megfelelő arány mindössze 17% (4. tábla). Ha a nagycsaládosokat vesszük alapul, a különbség kevésbé szembeötlő: a három és több gyermeket nevelő háztartások 55%-a roma, 45%-

⁹ KSH (2013): A relatív jövedelmi szegénység és a társadalmi kirekesztés (Laeken-i indikátorok), 2012. Statisztikai Tükör 2013/66.

a nem roma nemzetiségű.

4. tábla: A magas szegénységi kockázatú háztartástípusok előfordulása
a mintában (% , N=375)

	nem roma	roma	kistérség összesen	országos*
egy szülő gyermekkel típusú háztartások	11,9	4,3	9,6	22
három- és többgyermekes háztartások	16,5	46,1	25,6	14,2

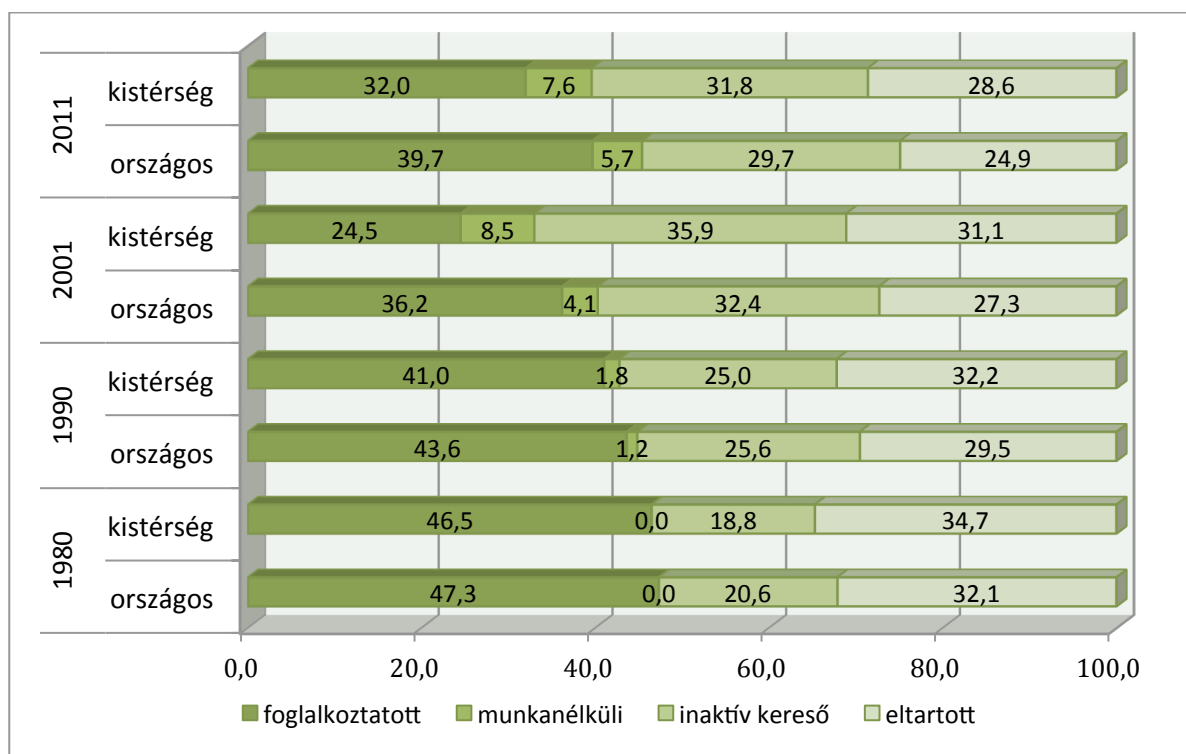
*TÁRKI Háztartásmonitor 2012

A másik szegénységgel veszélyeztetett családtípus az egy szülő gyerekkel típusú háztartás. Az egyszülős háztartások aránya számításaink szerint a kistérségben alacsonyabb az országos átlagnál. Ez az együttélési forma kevésbé jellemző a romákra (4%), mint a nem romákra (12%).

3. Gazdasági aktivitás

A kistérségben alacsony az aktív munkaerőpiaci részvétel, holott a foglalkoztatottság jelentősen csökkenti a szegénységi kockázatot. Magyarországon az összes háztartás viszonylatában azt látjuk, hogy míg a foglalkoztatottak körében 5,3%-os a jövedelmi szegénységi ráta, addig a nem foglalkoztatottak körében ennek több mint háromszorosa (17%), a munkanélküli háztartásokban pedig kilencszerese (49,5%)¹⁰.

4. ábra: Gazdasági aktivitás 1980-2011 között a 15 éves és idősebb népesség körében a Szerencsi kistérségben (%)

Forrás: Népszámlálás 2001, 2011

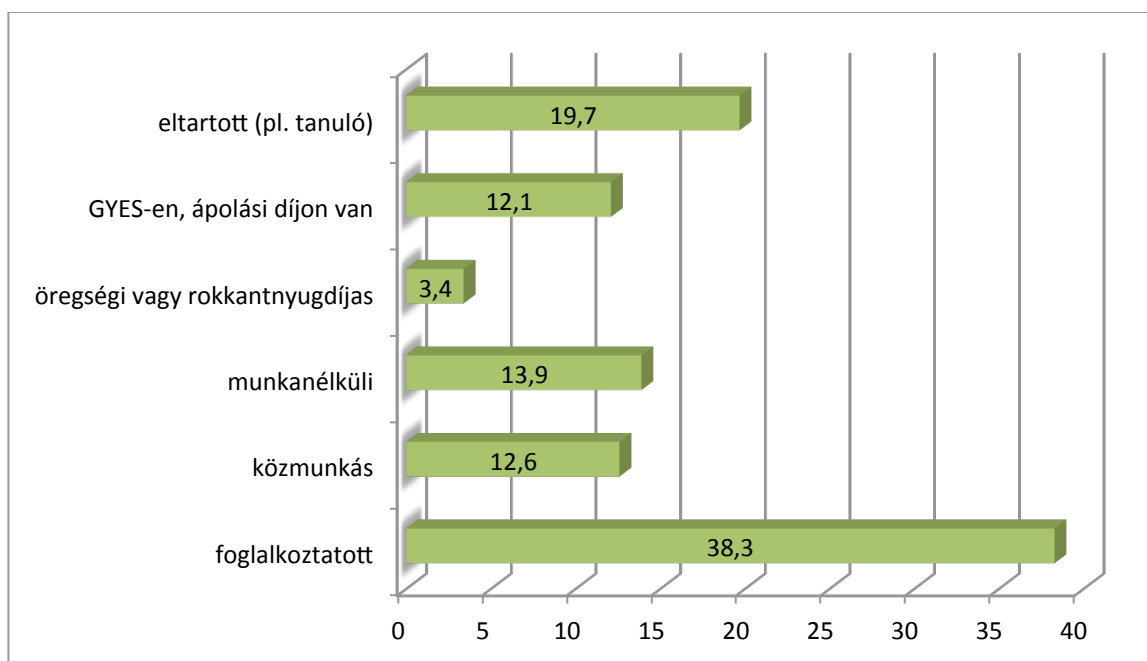
¹⁰ EU-SILC 2012. A felmérés megállapításai a 2011-es évre vonatkoznak. In: KSH (2013): A relatív jövedelmi szegénység és a társadalmi kirekesztés (Laeken-i indikátorok), 2012. Statisztikai Tükör 2013/66.

A kistérségi foglalkoztatottság aránya a rendszerváltás környékén és azt megelőzően az országos tendenciát követte. Bár a rendszerváltás után országszerte csökkent a foglalkoztatás mértéke, a visszaesés a Szerencsi kistérségben az országos átlagnál jelentősebb volt. A mutatók 2001-ben voltak a legkedvezőtlenebbek, ebben az évben a 15 éves és idősebbek negyede volt foglalkoztatott. Tíz év múlva valamelyest javult a helyzet, ekkor 32%-os foglalkoztatottságot mértek a kistérségben, de ez az érték 8%-kal elmaradt az országos szinttől (4. ábra).

Felmérésünk alapján a gyermekes családokban élő aktív korúak 38%-a tekinthető munkaerőpiaci szempontból aktívnak (alkalmazott, vállalkozó, alkalmi munkát végez). Bár ez az eredmény a 2011-es népszámlálás kistérségi adataihoz képest kedvezőnek minősül, még mindig 15%-kal alacsonyabb az országos átlagnál¹¹ (5. ábra). A legtöbb foglalkoztatott a településen végezte munkáját (65%), de nem ritka az sem, hogy a munkavállalók a közeli kisvárosba (12%, feltételezhetően Szerencsre) vagy Miskolcra (14%) ingáznak. Kevesen (3%) nyilatkozták azt, hogy az elmúlt tizenkét hónapban alkalmi vagy idénymunkát végeztek. Adataink szerint a családok 85%-ában volt legalább egy foglalkoztatott.

¹¹ Az aktív korúak közül a - nem közmunkásként - foglalkoztatottak aránya 53% volt 2012-ben (TÁRKI Háztartásmonitor 2012).

5. ábra: A gyermekes családokban élő aktív korúak (16-62 évesek) gazdasági aktivitása a Szerencsi kistérségben (% , N=981)

A kistérségben jelentős a közfoglalkoztatottak aránya (13%). Magas azon családok száma, ahol a háztartásban a foglalkoztatottság a közfoglalkoztatást jelentette: minden hatodik család (17%) tartozott ebbe a kategóriába (5. tábla). A közmunka átlagos időtartama két-három hónap volt az elmúlt egy évben. Még így is magas azok aránya, aki közmunkásként sem dolgozott, és a háztartásban egyetlen foglalkoztatott sincsen (15%).

5. tábla: A gyermekes háztartásokban élő aktív korúak foglalkoztatási státusza a Szerencsi kistérségben

	%	háztartás
a háztartásban van foglalkoztatott	84,6	317
ezen belül: csak közfoglalkoztatott van	16,6	62
a háztartásban nincs foglalkoztatott	15,4	58
összesen	100,0	375

A munkaerőpiacon való elhelyezkedést elősegíti, a szegénységi kockázatot pedig csökkenti a minél magasabb iskolai végzettség. Magyarországon az utóbbi évtizedekben egyre növekedett a népesség iskolázottsági szintje, a legdinamikusabban az érettségizettek aránya emelkedett a felnőtt népesség körében. 1960-ban a 18 éves és idősebb népesség 9%-ának, 2001-ben már több mint egyharmadának, 2011-re pedig majdnem felének volt érettségi bizonyítványa¹².

6. tábla: A gyermekes családokban élő felnőttek legmagasabb iskolai végzettsége a Szerencsi kistérségben

	%	fő
kevesebb mint 8 általános	9,8	92
8 általános	28,3	265
szakmunkásképző; szakképzés érettségi nélkül	23,4	219
érettségi	26,6	249
felsőfok	11,9	112
összesen	100,0	936

¹² Népszámlálás 2011

Adataink szerint a kistérség gyermekes családjaiban az érettségizettek aránya több mint 20%-kal marad el a magyar felnőtt népességre vetített átlagtól. A gyermekes családokban élő felnőttek 38%-a pedig legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezik (6. tábla).

4. Szegénység és társadalmi kirekesztettség

A szegénység és társadalmi kirekesztettség több dimenzióban mérhető¹³; a nemzetközi standardnak megfelelően ilyenek: a jövedelmi helyzet (relatív jövedelmi szegénység, 4.1. pont), az anyagi javakkal való ellátottság (anyagi depriváció, 4.2. pont) és a foglalkoztatottság (3. fejezet és 4.2. pont). Mindhárom feltétel mérésére objektív jellegű, összetett mutatókat használnak. A gyermekes családok életkörülményei körvonalazhatók szubjektív mutatókkal is úgy, hogy megkérdezzük az érintetteket, hogy miként vélekednek saját helyzetükről (4.3. pont). A szegénység enyhítésében fontos szerepet játszanak a szociális szolgáltatások és juttatások. Ezek igénybevételét a 4.4. pontban térképezzük fel.

Ahogy az az országos adatokból is kitűnik, a szegénység és nélkülözés bizonyos csoportokat jobban veszélyeztet. Így például a 18 év alattiak körében a jövedelmi szegénység kockázata a magyar átlag 1,6-szorosa. Magasabb továbbá a szegénységi ráta az egyszülős és sokgyerekes, valamint a foglalkoztatott nélküli családokban. Az anyagi nélkülözés kockázata a sokgyerekes, az egy szülő gyermekkel típusú és a munkanélküli háztartásokban nagyobb Magyarországon¹⁴.

¹³ KSH (2013): A relatív jövedelmi szegénység és a társadalmi kirekesztés (Laeken-i indikátorok), 2012. Statisztikai Tükör 2013/66. Gábos András – Szívós Péter – Tátrai Annamária: Szegénység és társadalmi kirekesztettség Magyarországon, 2000-2012. In: Szívós Péter – Tóth István György (szerk.): Egyenlőtlenség és polarizálódás a Magyar társadalomban. TÁRKI Monitor Jelentések 2012.

¹⁴ KSH (2013): A relatív jövedelmi szegénység és a társadalmi kirekesztés (Laeken-i indikátorok), 2012. Statisztikai Tükör 2013/66.

4.1. Relatív jövedelmi szegénység

Eredményeink szerint az alacsony foglalkoztatottság következtében a gyermekes családok – bevallott – egy főre jutó átlagos jövedelme 45 200 forint a Szerencsi kistérségben. Ez az összeg a 64 400 forintos országos átlagijövedelemnek¹⁵ mindössze 70%-a. Jövedelmi értelemben szegénynek tartjuk azokat a háztartásokat, amelyek egy meghatározott havi bevételnél kevesebb összegből gazdálkodnak. A tanulmányban a továbbiakban a - TÁRKI Háztartásmonitor 2012 eredményei alapján számított - havi nettó 66 000 forintos jövedelmet tekintjük *relatív szegénységi küszöbnek*¹⁶; az ez alatt élő családokat, gyerekeket pedig jövedelmi szempontból szegénynek.

7. tábla: A jövedelmi szegénységben élő 0-17 évesek aránya a Szerencsi kistérségben (%)

Az OECD2 ekvivalens jövedelem mediánjának 60%-a alatt élők				
országos 2009	országos 2012	kistérség 2013		
		roma	nem roma	együtt
21,9	26	74,2	32,4	49,1

Az alacsonyabb átlagos jövedelemnek köszönhetően a kistérségben a gyermekes háztartások 40%-a, a gyermekeknek pedig fele a szegénységi küszöb alatt él. Különösen magas ez az arány annak fényében, hogy a jövedelmi értelemben vett gyermekszegénység mértéke országosan 26% (7. tábla). A szegénységi kockázat különbözik a magyar és nem magyar nemzetiségű családokban. Felmérésünk eredményei szerint a roma családban élő gyerekek 74%-a szegény; ez több mint

¹⁵ TÁRKI Háztartásmonitor 2012 alapján

¹⁶ A szegénységi küszöb megállapításakor az OECD2 skálával számított ekvivalens jövedelem mediánját veszik alapul a háztartásokban. Az ekvivalens mediánjövedelem 60%-a, a szegénységi küszöb havi nettó 66 000 Ft volt a TÁRKI Háztartásmonitor 2012 vizsgálatban. Az OECD2 együtthatók értéke: 1 (első felnőtt), 0,5 (további felnőttek: a), 0,3 (gyermekek). Képletben kifejezve: $E=1+0,5*(NA-1)+0,3*NC$, ahol NA a felnőttek, NC a gyermekek száma a háztartásban. Forrás: KSH (2005): A jövedelem mint az országos anyagi jólét mérőszáma. Társadalomstatistikai Füzetek 43.

kétszerese a nem roma családban élő szegény gyerekek arányának (32%).

4.2. Anyagi nélkülözés és a hátrányok halmozódása

A Szerencsi kistérségben a háztartások 63%-a nem képes arra, hogy egy nagyobb összegű (60 000 forintos), váratlan kiadást saját forrásaiból fedezzen. A kistérségi szegény családok anyagi biztonságának hiányát karakteresen jelzi, hogy csak 22%-uk képes egy nagyobb összegű nem tervezett kiadást fedezni; ez az arány a nem szegények körében 48%. Az országos átlag e tekintetben az összes háztartásra vetítve 76%; az Európai Unió (EU) huszonhét országának átlaga pedig ennek pontosan a fele¹⁷. Egy másik országos reprezentatív felmérés szerint Magyarországon 81% azok aránya, akik képtelenek a váratlan kiadások fedezésére¹⁸.

A mintába került háztartások harmadának (34%) van valamilyen rezsiköltség- vagy hiteltörlesztés elmaradása, illetve tartozása. A szegény családok között ez az arány lényegesen magasabb (51%). A fizetési hátralék az összes gyermekes családra vetítve 3 ezer forinttól 9 millió forintig terjed. Az elmaradás átlagosan 397 ezer forint, az adósok felénél azonban nem haladja meg az 50 ezer forintot. A lakásfenntartás terén legtöbben villanyszámla (17%) és vízszámla (16%) elmaradással küzdenek, jelentős mértékű az egyéb rezsiköltség és lakáshitel (10-10%), valamint a gázszámla (8%) hátralék (8. tábla).

¹⁷ EU-SILC 2012. A felmérés megállapításai a 2011-es évre vonatkoznak.

¹⁸ TÁRKI Háztartásmonitor 2012.

8. tábla: Az eladósodás mértéke a gyermekes háztartások között a Szerencsi kistérségben (%)

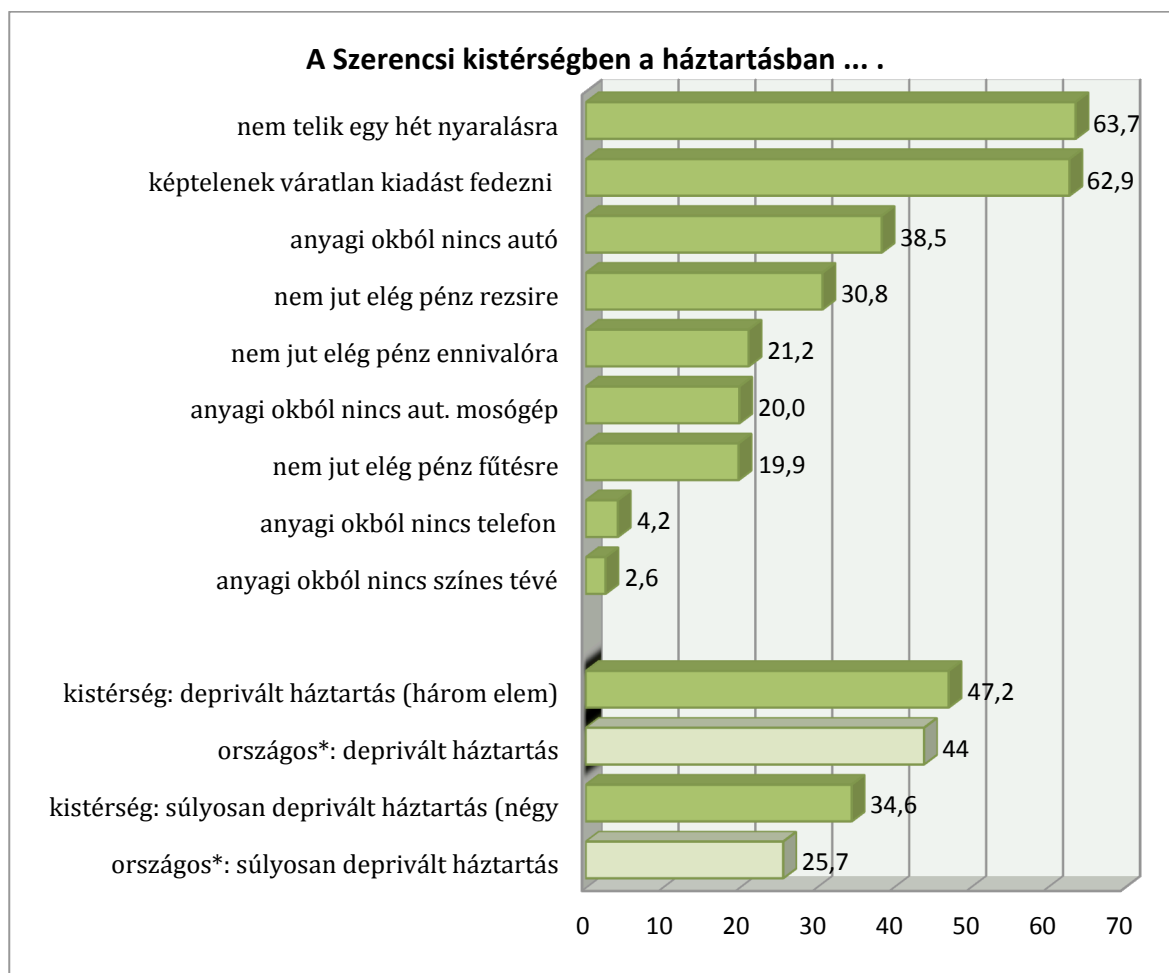
Van-e elmaradásuk az alábbi költségek terén?	szegény %	nem szegény %	összesen %	összesen háztartás
Lakásfenntartás				
áram/villanyszámla	25,9	10,6	16,8	61
víz-, csatornaszámla, távfűtésszámla	29,4	6,7	15,9	58
egyéb rezsiköltség (pl. telefon, tévé, lakásbiztosítás)	15,8	6,7	10,3	37
lakáshitel, áruhitel törlesztőrészlet	13,2	8	10,1	37
gázzámla	12,4	4,2	7,5	27
lakbér, albérleti díj, közös költség	4,3	0	1,8	6
Egyéb				
tartozás családnak / barátoknak / ismerősnek	10,1	6,7	8,1	29
más költség	5,1	2,4	3,5	12
bolti tartozás	3,6	2,9	3,2	11

A szegények esetében ennél lényegesen rosszabb a helyzet, különösen a lakásfenntartási költségek tekintetében. A szegény háztartások több mint negyedének van ugyanis víz- és csatornaszámla (29%), valamint villanyszámla (26%) elmaradása. Az alacsonyabb jövedelműek 16%-a tartozik valamilyen más rezsiköltséggel (például telefon, tévé), 12% pedig a gázzámlával. A szegények 13%-a nem tudja kifizetni az esedékes lakáshitel vagy áruhitel törlesztőrészletet. Nem elhanyagolható mértékű a családi/baráti tartozást – esetleg uzsorakamatot - törleszteni nem tudók aránya sem: ez a szegény (10%) és nem szegény (7%) családokat hasonló mértékben érinti. A megkérdezettek 8%-a érzi azt a fenyegetettséget, hogy a fizetési hátralék miatt most vagy a jövőben elveszíthetik lakásukat. Ez a veszély érzet háromszor akkora a szegény (13%), mint a nem szegény családban (4,5%).

Számos családnál az is előfordult, hogy fizetési elmaradás miatt szüneteltették a közüzemi szolgáltatást. Ez a villanyáram esetében minden hatodik családot érintette (17%, 63 háztartás); a víz esetében 8% (33 háztartás), a gáz esetében pedig 6% (21 háztartás) számolt be erről. Ezek közül több mintába került lakásban jelenleg is szünetel a szolgáltatás: 16 háztartásban a víz (4%), 6 háztartásban a villanyáram (1,6%), 5 háztartásban a gáz (1,2%).

Mint említettük, a kirekesztettségnek a jövedelmi szegénységen kívül vannak más elemei is. Az egyik ilyen az *anyagi depriváció*, amely bizonyos anyagi javaktól való megfosztottságot jelent. A szakemberek az anyagi depriváció mérésére egy kilenc kérdésből álló indexet fejlesztettek ki. Azt a háztartást, amely a kilenc jószág közül háromban hiányt szenved, *depriválnak*, a négy tételben hiányt szenvedőket pedig *súlyosan depriválnak* nevezzük¹⁹. A depriváltságot mérő kilenc kérdést (vagyis az anyagi depriváció *elemi* indikátorait), valamint a nélkülözők és súlyosan nélkülözők megoszlását (az anyagi depriváció *összetett* indikátorait) a 6. ábra foglalja össze.

¹⁹ KSH (2013): A relatív jövedelmi szegénység és a társadalmi kirekesztés (Laeken-i indikátorok). 2012. Statisztikai Tükör 2013/66. Gábor András – Szívós Péter – Tátrai Annamária: Szegénység és társadalmi kirekesztettség Magyarországon, 2000-2012. In: Szívós Péter – Tóth István György (szerk.): Egyenlőtlenség és polarizálódás a Magyar társadalomban. TÁRKI Monitor Jelentések 2012.

6. ábra: A gyermekes családok anyagi deprivációja²⁰

*KSH EU-SILC 2012. A felmérés megállapításai a 2011-es évre vonatkoznak.

Adataink szerint a Szerencsi kistérségben a családok megközelítőleg fele (47%) nélkülözőnek, több mint a harmada (35%) pedig súlyosan nélkülözőnek minősül. A megfelelő országos adat az összes háztartásra vetítve 44% és 26% (6. ábra). Ha a gyerekeket vesszük alapul a kistérségben, akkor azt látjuk, hogy a gyerekek 55%-a deprivált, 43%-a pedig súlyosan deprivált. A jövedelmi értelemben szegény és nem szegény családokat igen eltérő mértékben érinti a nélkülözés. A szegény háztartások

²⁰ A felmérésben alkalmazott kérdéssor tartalmilag megegyezik az EUROSTAT-féle kérdéssorral; a kettő között csupán kisebb fogalmazásbeli különbségek vannak. Nagyobb változtatást csak az ennivalóra vonatkozó kérdésnél végeztünk, ahol kérdésünk így szólt: *Előfordult-e az elmúlt egy évben, hogy nem jutott elég pénzük ennivalóra?* Az EUROSTAT kérdőívben az szerepelt, hogy a háztartás tagjai megengedhetik-e maguknak, hogy legalább kétnaponta húst, húsfélét fogyasszanak.

háromnegyede (74%) egyben anyagilag deprivált is, de a magasabb jövedelműeket is viszonylag nagy arányban - 30%-ban - érinti a depriváltság. A különbség a súlyos nélkülözés terén még nagyobb: a szegényeknek 63%-a, a nem szegényeknek pedig 17%-a számít súlyosan deprivátnak.

9. tábla: A gyermekes családok a társadalmi kirekesztettség dimenzióiban (N=374)

Kirekesztődések a foglalkoztatottság, relatív jövedelmi szegénység, anyagi depriváció terén	nem roma %	roma %	összesen %	összesen háztartás
nincs kirekesztődés	63,3	16,5	48,9	183
kirekesztődés egy területen	18,9	23,5	20,3	76
kirekesztődés két területen	13,5	43,5	22,7	85
kirekesztődés három területen	4,2	16,5	8,1	30

A gyermekes családok kirekesztettsége a foglalkoztatottság, relatív jövedelmi szegénység és anyagi depriváció dimenziókban együttesen is mérhető. Azokat, akik mindhárom dimenzióban a társadalom peremére szorulnak, mélyszegénységben élőknek tekintjük. A kistérségben a családok felét (49%) nem érinti egyik hátrány sem, ötödük pedig egy dimenzióban érintett (9. tábla). A többi háztartásban a hátrányok halmozódnak: a háztartások közel negyedére (23%) kétfajta kirekesztődés jellemző. A kistérségben adataink szerint a mélyszegénységben élő családok aránya 8%. Ha csak a roma családokat vesszük alapul, akkor eredményeink szerint mindössze 17%-ukat nem érinti egyetlen kirekesztődés sem. Tartalmilag ez azt jelenti, hogy hatból egy olyan roma család került a mintába, ahol volt legalább egy foglalkoztatott; a szegénységi küszöb (66 000 Ft) feletti jövedelemből gazdálkodnak és a háztartás anyagilag nem deprivált. A nemzetiségi dimenzió mentén a halmozott kirekesztődésekhez képest nincsen nagyságrendnyi különbség az egy hátránnyal rendelkező családok között. A hátrányok halmozódása sokkal inkább jellemzi a roma, mint a nem roma családokat. Kétféle kirekesztődés jellemző például a roma családok

43,5%-ára, a nem roma családoknak pedig „mindössze” 14%-ára; a három kirekesztődés területén a megfelelő arányok 16,5% és 4%.

4.3. A családok szegénység érzete

A kistérségi családok szubjektíve az országos átlagnál valamivel jobbnak érzik anyagi helyzetüket. Ebben az is szerepet játszhat, hogy mivel hátrányos helyzetű térségről van szó, a helyi referencia csoportok valószínűleg eleve rosszabb anyagi helyzetben vannak az országos átlagnál, és a kérdezettek nyilván ezekhez a csoportokhoz viszonyították saját helyzetüket a válaszadás során. Azonban, ha a szegény/nem szegény dimenzióban is gondolkodunk, a két családtípus között említésre méltó különbségek rajzolódnak ki a térségben.

Ezen túl az is megfigyelhető, hogy a szegény családok válaszai közelebb állnak az országos mintázathoz, míg a nem szegények az országosnál lényegesen jobbnak értékelik anyagi helyzetüket (10. tábla). A jövedelmi értelemben szegények körül csak egyetlen megkérdezett család gondolja úgy, hogy gondok nélkül él; a magasabb jövedelműek közül legalább néhányan – szám szerint tizenhárman - így vélekednek. Továbbá, a szegény családok alig negyede (23%) állítja, hogy beosztással jól kijönnek, míg ez az állítás a nem szegények felére igaz. Míg hónapról hónapra a szegények 21%-ának vannak anyagi gondjai, a havi megélhetés a nem szegények kisebb hányadánál (6%) jelent problémát. A szegény (45%) és nem szegény családok (35%) körében egyaránt gyakori, hogy éppen hogy kijönnek havi jövedelmükből.

10. tábla: A háztartások anyagi helyzetének megítélése a Szerencsi kistérségben

Hogy érzi, Önök anyagiilag ... ?	országos* %	kistérség			
		szegény %	nem szegény %	együtt %	együtt háztartás
gondok nélkül élnek	2	0,7	5,8	3,8	14
beosztással jól kijönnek	23	23,0	50,2	39,4	147
éppen hogy kijönnek a havi jövedelmükből	40	45,3	35,1	39,1	146
hónapról hónapra anyagi gondjaik vannak	26	20,9	5,8	11,8	44
nélkülözések között élnek	9	4,0	1,9	5,9	22
összesen	100	100,0	100,0	100,0	373

*TÁRKI Háztartásmonitor 2012

Átlagban a nem szegény családok anyagi helyzete úgy jellemezhető, hogy beosztással jól kijönnek; a szegény családokban pedig azok vannak a legtöbben, akik havi jövedelmükből épphogy fedezni tudják felmerülő költségeiket. Amikor arra kérdeztünk rá, hogy előfordult-e a háztartásban, hogy a hónap végére elfogyott a pénzük, akkor a kérdezettek több mint kétharmada (68%) válaszolt igennel. Nem meglepő, hogy a szegény családok között jelentősen többen voltak azok, akik hó végi pénzzavarról számoltak be (83%).

11. tábla: A szegénység szubjektív megítélése a Szerencsi kistérségben

Ön mit mondana a szegénységről: jelenleg Önök ... ?	szegény %	nem szegény %	együtt %	együtt háztartás
teljes mértékben szegények	25,2	5	13	48
bizonyos értelemben szegények	62,6	47,5	53,6	197
nem szegények	12,2	47,5	33,4	123
összesen	100,0	100,0	100,0	368

A családok arról is nyilatkozhattak a kérdőívben, hogy szegénynek tartják-e magukat (11. tábla). A vázolt anyagi gondokkal együtt az összes megkérdezett harmada (33%) nem sorolta magát, illetve családját a szegények közé. A jövedelmi szegénységi küszöb alatt élők 12%-a érezte úgy, hogy nem szegény. Ez több dologgal is összefüggésben állhat. Egyrészt azzal, hogy az érintettek hozzájuk hasonlókhöz hasonlítják saját helyzetüket; másrészt azzal, hogy a szegénységnek és kirekesztettségnek a jövedelem csak egy – bár kétségtelenül az egyik legfontosabb – dimenziója. A legtöbben a jövedelmi szegények (63%) körében azok vannak, akik bizonyos értelemben szegénynek tartják magukat. A magasabb jövedelműek között egyenlő arányban vannak azok, akik nem érzik szegénynek magukat és azok, akik bizonyos értelemben a szegények közé számítják családjukat (47,5-47,5%).

12. tábla: A családok helyzetének változása és jövőbeli várakozások a Szerencsi kistérségben

	3 évvel ezelőtt Önök... (N=367)			Hogyan fog alakulni a helyzetük a következő évben? (N=324)		
	rosszabbul éltek	ugyanígy éltek	jobban éltek	javulni fog	nem változik	romlani fog
szegény %	21,0	37,8	41,2	40,9	26,0	33,1
nem szegény %	19,2	50,0	30,8	38,1	45,7	16,2
együtt %	19,9	45,2	34,9	39,2	38,0	22,8
együtt háztartás	73	166	128	127	123	74

A családoktól megkérdeztük, hogyan változott a helyzetük az elmúlt három évben, illetve mit várnak az elkövetkező évtől e téren. A megkérdezettek 45%-a úgy érzi, hogy családjuk anyagi helyzete az elmúlt három évben nem változott, 35%-uk pedig arról számolt be, hogy három éve jobban élt, mint most (12. tábla). Ha a szegény családokra összpontosítunk, érzésük szerint legtöbbjük helyzete rosszabbra fordult (41%), vagy nem változott (38%). A szegény családok ötöde (21%) nyilatkozott úgy,

hogyan jobban él, mint három éve. A szegények nagy része helyzetük javulását várja a következő évtől (41%); egyharmaduk (33%) pesszimista a jövőt illetően; negyedük (26%) pedig nem számít változásra. A szegényekhez képest a legtöbb nem szegény családban úgy gondolják, hogy helyzetük változatlan marad (46%), 38% optimistán tekint a jövőbe, 16% pedig negatív változásokról, esetleg elszegényedéstől tart.

4.4. Szociális szolgáltatások igénybevétele

Mivel a szociális szolgáltatások és természetbeni juttatások rászorultság alapján vehetők igénybe, ezért – a jövedelmileg – szegény családok értelemszerűen nagyobb arányban jutnak ezekhez hozzá. Ami a gyermekeket közvetlenül érintő szolgáltatásokat illeti, a szegény családok döntően ingyen kapták a tankönyvet, vagy ingyenes óvodai/bölcsődei szolgáltatásban részesültek (86%). A szociális étkeztetést az alacsony jövedelműek nagyjából harmada (36%), a családsegítést, családgondozást pedig 17%-a (minden hatodik szegény család) vette igénybe. A közgyógyellátásban részesült szegény családok aránya is ugyanekkora, 17% (13. tábla).

13. tábla: Szociális szolgáltatások igénybevétele a Szerencsi kistérségben (%)

Milyen szolgáltatásban, természetbeni juttatásban részesült az elmúlt egy évben?	szegény	nem szegény
tankönyv, gyermekintézmény térítési díjának átvállalása	85,6	42,3
élelmiszer, tüzelő juttatás	72,1	35,9
szociális étkeztetés	35,9	14,5
kisállat, vetőmag (pl. földprogram, Minden gyerek lakjon jól!)	27,9	11,8
családsegítés, családgondozás	17,2	7
közgyógyellátás	16,6	15,3
adósságkezelési szolgáltatás	2,4	1,8
fogyatékosokat támogató szolgáltatás	0	0,8

Eredményeink szerint természetbeni juttatásként a szegény családok megközelítőleg háromnegyede (72%) kapott élelmiszert vagy tüzelőt, körülbelül negyedük (28%) pedig kisállatot, vetőmagot. Adósságkezelési tanácsadást, továbbá fogyatékosoknak járó szolgáltatást alig vettek, vehettek igénybe a családok. Az adatokból kitűnik, hogy az említett szolgáltatásokhoz a jövedelmi értelemben nem szegény családok is hozzájutottak. A nem szegények 42%-a kapott ingyen tankönyvet, 36% élelmiszer vagy tüzelő juttatást, 14,5% szociális étkeztetést és közgyógyellátást, 12% kisállatot, vetőmagot.

5. Lakáshelyzet

A lakások helyzetének feltérképezésére léteznek objektív és szubjektív mérőszámok. Objektív mérőszámokkal lehet mérni a lakásban lakók számának arányában a lakás alapterületét, a szobák számát, a lakások felszereltségét, komfortfokozatát (5.1. pont). Szubjektív mérőszámokkal arra mutathatunk rá, hogy a kérdezett vagy egy külső szemlélő hogyan vélekedik, mit gondol a lakásról, annak állapotáról, felszereltségéről (5.2. pont).

5.1. A lakások állapota

A bérlakások aránya Magyarországon igen alacsony, a gyermeket nevelő családoknak is alig 7%-a él bérlakásban. A Szerencsi kistérségben az országos átlagnál is alacsonyabb (5%) azok aránya, akik önkormányzattól vagy magánszemélytől bérelt lakásban laknak (14. tábla). Ennek megfelelően a családok döntő többsége – 90%-a – tulajdonosként él lakásában, 5% pedig más jogcímen – például szívességi lakáshasználóként vagy szolgálati lakásban lakóként.

A családok közel fele (48%) háromszobás, negyede (24%) kétszobás lakásban él. A megkérdezettek lakásuk használati értékét átlagosan 6 millió forintba becsülték. Csereértékként kisebb összeget, 3,9 millió forintot állapítottak meg. Az objektív mutatók szerint a kistérségi lakások felszereltsége jelentősen elmarad a magyarországi átlagtól. A társadalmilag nem elfogadható lakáskörülmények jellemzésére a szubstandard megnevezést használjuk. Ezen olyan lakást értünk, ahol nincs fürdőszoba, és/vagy vízöblítéses WC, és/vagy vezetékes víz. A fenti kívánalmak valamelyikének nyolc lakásból egy (12%) nem felel meg a kistérségben, így a szubstandard lakások aránya négyszerese a gyerekes családok körében országosan jellemző értéknek (14. tábla).

14. tábla: A gyermekes háztartások lakásainak főbb jellemzői a Szerencsi kistérségben (%)

A lakás jellege, jellemzői	országos*	kistérség		
		szegény	nem szegény	összesen
bérlakás	6,8	6,9	3,5	4,9
nincs fürdőszoba	2,5	15,7	5,8	9,8
nincs vízöblítéses WC	2,5	21,1	7,3	12,8
nincs vezetékes víz	2,3	16,6	10,1	12,7
zsúfolt lakás (>2 fő/szoba)	12,3	31,8	8,5	17,8
szubstandard lakások	3	24,5	12,1	17

*TÁRKI Háztartásmonitor 2012

A Szerencsi kistérségben a szegény családok drámai, az országos átlagnál sokszorosan rosszabb körülmények között élnek. A különbség nemcsak az országos szinthez képest érzékelhető, hanem a kistérségi átlaghoz és a kistérségben élő magasabb jövedelmű családokhoz képest is. A szegény családok negyedének és a gyerekek közel harmadának (31%) lakóhelye szubstandardnak minősül. Hat felkeresett lakásból egyben (17%) nincs vezetékes víz, annak hiányában nincs fürdőszoba. A vízöblítéses WC ennél is nagyobb arányban, minden ötödik lakásban hiányzik (21%). Az alacsony jövedelműek lakásai zsúfoltak: egy szobában kettőnél több személy él a megkérdezett családok közel harmadában (32%).

15. tábla: A gyermekes háztartások lakásainak állapota a Szerencsi kistérségben

Jellemző-e a lakásra?	szegény %	nem szegény %	összesen %	összesen háztartás
beázik a tető	36,6	14,1	23,1	87
nedves a padlózat, a falak	39,7	17,3	26,3	98
korhad az ablakkeret, a padlózat	39,6	14,4	24,5	92
nincs elég fény, a lakás túl sötét	29,7	9,6	17,6	66
zajosak a szomszédok, vagy nagy zaj szűrődik be az utcáról	13,5	10,6	11,7	44
bűnözés, erőszak, vandalizmus a környéken	29,9	22,9	25,7	95

Nem csak a lakások felszereltsége, hanem azok állapota is hagy kívánni valót maga után (15. tábla). Az összes felkeresett lakás körülbelül negyedében nedves a padlózat, a falak (26%), korhad az ablakkeret, a padlózat (24,5%), vagy beázik a tető (23%). E három probléma nyilván szorosan összefügg egymással, és ezeknek a tényezőknek szerepe lehet olyan gyermekkori betegségek kialakulásában, mint azt asztma vagy allergia (8. fejezet). A kérdezettek 18%-a állította azt továbbá, hogy lakásuk túl sötét.

Ami a közbiztonságot és a lakókörnyezetet illeti, a válaszadók 12%-a nyilatkozta azt, hogy zajosak a szomszédok, vagy nagy zaj szűrődik be az utcáról, körülbelül minden negyedik (26%) megkérdezett szerint pedig jellemző a bűnözés, erőszak és vandalizmus a környéken. Ha a szegény és nem szegény háztartásokból érkező válaszokat külön vizsgáljuk, akkor elmondható, hogy a családi lakókörnyezet negatívumai – legalább 20%-kal - nagyobb arányban figyelhetők meg a szegény, mint a nem szegény háztartásokban. Az egy települést általánosabban jellemző közbiztonságot és zajszintet illetően az eltérések lényegesen kisebbek (7% és 3%).

A lakások jó részéhez – 90%-ához – tartozik művelésre alkalmas kert, és a kertészházak 78%-ában természetnek zöldséget, gyümölcsöt. Amint arra a 4.4. pontban utaltunk, a kertek megműveléséhez és/vagy állattartáshoz a szegény családok 28%-a, a nem szegényeknek pedig 12%-a kapott vetőmagot vagy kisállatot természetbeni

juttatásként.

5.2. A lakóköörülmények külső megítélése

A lakások állapotáról és környezetéről a kérdezőbiztosok maguk is véleményt alkottak. A hallgatók szerint a szegény gyerekek egy részének környezete korántsem ideális fejlődésük szempontjából (16. tábla). Ez leginkább akkor szembetűnő, amikor a térségi összes gyerekes háztartáshoz, és különösen a magasabb jövedelmű háztartásokhoz viszonyítva vizsgáljuk a szegény családok lakóköörülményeit.

16. tábla: A kérdezők véleménye a lakásról és a lakókönyezetről a Szerencsi kistérségben

Jellemző-e a lakásra, a lakókönyezetre?	szegény %	nem szegény %	összesen %	összesen háztartás
A lakás sötét, vagy berendezése sivár, egyhangú.	44,6	13,4	26,3	71
A lakás megfigyelt helyiségei nagyjából tiszták.	79,2	93,7	87,7	236
A lakás megfigyelt helyiségei nagyjából rendezettek.	81,7	95,4	89,7	242
Az épület biztonságos egy gyerek számára (nem balesetveszélyes, nem rejt egészségügyi kockázatot).	71,9	89,8	82,3	223
Az udvar rendezett.	72,1	87,5	81,2	226
A környező házak jó állapotúak, rendezettek.	56,0	83,7	72,3	202
Az utca földút.	20,6	14,9	17,2	48

Ami a gyermeknek otthont adó lakást illeti, a legtöbb kérdezőbiztos a berendezés sivárságát, egyhangúságát emelte ki (45%) a szegény családokban. Az alacsony

jövedelmű családok 28%-ára jellemző, hogy az épület nem biztonságos egy gyerek számára, a lakások tisztaságával kapcsolatban minden ötödik helyen (21%) érzékeltek problémát. Ami a tágabb lakókörnyezetet illeti, az esetek 28%-ában az szegény családok udvarát rendezetlennak tartották a kérdezők; 44%-ban pedig a környező házakat rossz állapotúnak írták le. Az alacsony jövedelmű családok lakásának ötödéhez (21%) földút vezet; igaz, ebben az esetben az elmaradás nem tetemes a nem szegény családokhoz képest.

6. Korai szocializáció, nevelés, oktatás

6.1. Otthoni nevelési környezet

A család kiemelt színtér a gyermekek korai szocializációja, valamint fizikai, érzelmi és értelmi fejlődése szempontjából. Az egészséges szocializációhoz elengedhetetlen a minőségi családi együttlét. Ilyen az étkezés mint a családon belüli kommunikáció fontos lehetősége, alkalma. Egyes kutatások tanúsága szerint az interakciós előnyök mellett a gyerekkorban családi körben lezajlott főétkezések a gyermekkori elhízást is csökkentik²¹. Több kutatási eredmény alátámasztja továbbá, hogy a bölcsődések, óvodások későbbi írással, olvasással, kommunikációval kapcsolatos készségeit erősen fejleszti a mesélés, a szülőkkel közös könyvolvasással, nézegetéssel²², énekléssel, mondókázással töltött idő. A felmérésben ezek közül több tevékenységre vonatkozóan is szerepeltek kérdések.

Adataink szerint több közös családi együttlét, attól függetlenül, hogy anyagi áldozatot igényel vagy sem, gyakoribb a nem szegény, mint a szegény családoknál (17. tábla). A legszámottevőbb különbség mégis a fizetős családi programok (mozi, színház, koncert, múzeum) szervezésében jelentkezik; ez a tehetősebb családok 55%-ára, míg a kevésbé tehetősek 22%-ára jellemző. Érzékelhető továbbá az eltérés a könyvekkel való ellátottságban (88% versus 72%). Abban is van némi különbség a magas (82%) és alacsony jövedelmű családok (75%) között, hogy a szülők megbeszélnek-e a gyerekekkel a tévében látottakat vagy nem. A kétféle családtípusban közel állnak egymáshoz a válaszok a mesélési szokások és az együtt étkezés terén. A közös meséléssel, olvasással, élmények feldolgozásával töltött idő a családok negyedében hiányzik. A gyerekek döntő többsége (90%) együtt étkezik szüleivel, 62%-uk minden

²¹ Hasonló befolyásoló tényezők voltak még: elegendő mennyiségű alvás és limitált tévézés/számítógéphasználat. Anderson, Sarah E. – Whitaker, Robert C. (2010): Household Routines and Obesity in US Preschool-Aged Children. *Pediatrics*. Official Journal of the American Academy of Pediatrics. DOI: 10.1542/peds.2009-0417.

²² Kertesi Gábor - Kézdi Gábor (2012): A roma és nem roma tanulók teszteredményei közti különbségekről és e különbségek okairól. Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek 2012/5. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaságtudományi Intézet – Budapesti Corvinus Egyetem Emberi Erőforrások Tanszék.

nap, 28%-uk pedig hetente többször.

17. tábla: A gyermekek otthoni nevelési környezete a Szerencsi kistérségben

Biztosítottak-e a gyermek számára az alábbiak?	szegény %	nem szegény %	összesen %	gyermek fő
van a gyermeknek az életkorának megfelelő könyve	71,8	87,6	79,7	571
szoktak a gyermeknek mesét olvasni vagy mondani	69,9	78,9	74,5	278
volt a gyermek a család szervezésében múzeumban, zenei vagy színházi előadáson	21,9	55,1	39,0	187
megbeszélik a gyermekkel a TV-ben látottakat	74,6	82,0	78,4	371
a gyermek együtt szokott étkezni mindkét szülőjével	90,4	90,0	90,2	644

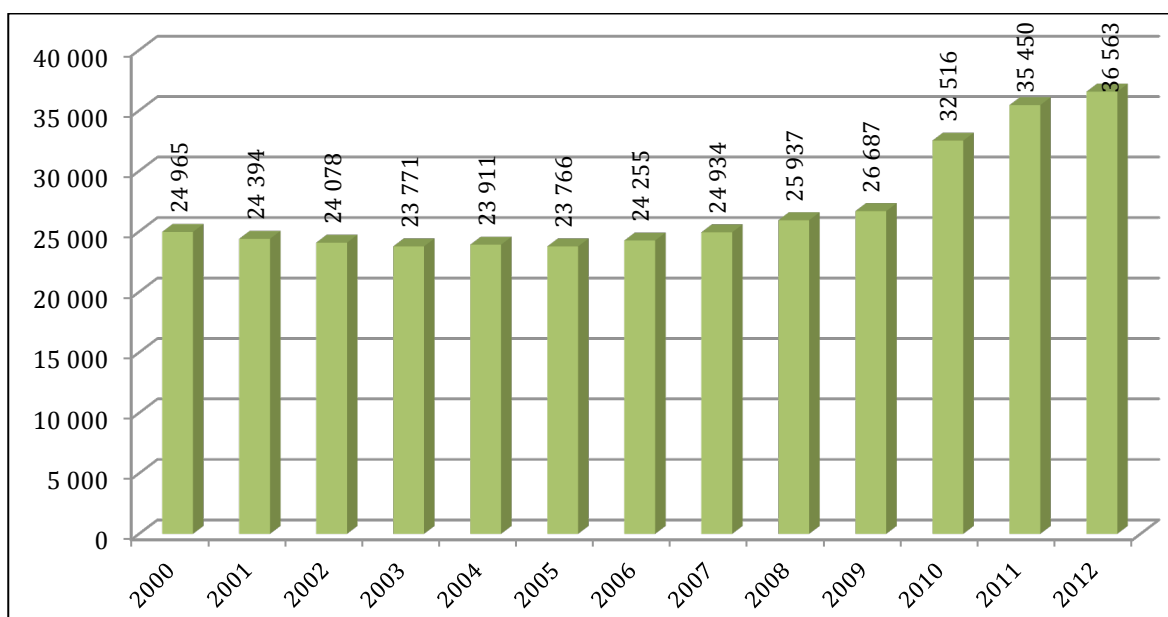
6.2. Bölcsőde

A három évnél fiatalabb gyermekek bölcsődei elhelyezésének lehetőségei a '80-as évek eleje óta az ezredfordulóig látványosan csökkentek, majd egy nagyjából stagnáló időszakot követően a férőhelyek száma növekedni kezdett (7. ábra).

A bölcsődei férőhelyek hiányát jól mutatja, hogy 2012-ben mintegy 500 gyermekkel többet íratnak be bölcsődébe, mint a férőhelyek száma. Az EU tagországokban 2010-re a háromévesnél fiatalabb gyermekek legalább 33%-a számára kellett volna biztosítani a napközbeni ellátási lehetőségét, de a bölcsődei férőhelyek száma csak a megfelelő korú gyermekek 12%-ának napközbeni ellátására volt elegendő. A kistérségben adataink szerint a gyerekek 9%-a jár, avagy járt bölcsődébe. Ez a mutató a 0-17 éves korosztályra vonatkozik, ami azt jelenti, hogy nem csak az EU elvárásaitól, de az országos átlagtól is elmarad ez az érték. A szegény családok gyermekei sokkal kisebb arányban jártak bölcsődébe (4%), mint a nem szegények (13%). Ha

megfordítjuk: a bölcsődei szolgáltatást igényben vett gyerekek mindössze negyede alacsony jövedelmű, háromnegyede pedig magas jövedelmű család szülötte. A legtöbb gyerek (65%) két éves korától (volt) bölcsődés.

7. ábra: A bölcsődei férőhelyek számának alakulása Magyarországon 2000-2012 között

Forrás: KSH STADAT

Biztos Kezdet gyerekházba a mintába került gyerekek 3%-a (22 gyermek) járt, a legtöbben egy hónapig vették igénybe ezt a szolgáltatást. Aki megfordult a Biztos Kezdet gyerekházban, az gyakran tette ezt: jórészt – 68%-ban - havonta többször vagy hetente néhány alkalommal.

6.3. Óvoda

A bölcsődei hozzáféréshez viszonyítva az óvodába járás lehetőségei lényegesen jobbak a kistérségben, hiszen a 3-17 éves korosztálynak 3%-a nem jár, vagy járt

óvodába. Az óvodát a legtöbb gyermek három éves kora körül kezdte el (70%). Megnyugtató adat, hogy a gyerekek döntő többségét – pontosan 97%-ukat – akkor vették fel az óvodába, amikor azt a család kérte. Azoknak a gyerekeknek az aránya, akik öt éves korukban, vagy annál később kerültek be az óvodába 15%, amely érték háromszorosa az országosnak (18. tábla). A későn óvodába kerülők aránya alacsonyabb a szegények (11%), mint a nem szegények (17%) között.

18. tábla: Az óvodakezdés életkora a 3-17 éves gyermekek között a Szerencsi kistérségben (% , N=614)

Hány éves korától jár(t) óvodába?	országos*	kistérség		
		szegény	nem szegény	összesen
nem jár(t)	-	3,4	3,1	3,2
2-3 éves	76,4	72,4	67,6	70,0
4 éves	19,1	13,1	11,9	12,5
5 éves	2,6	9,4	14,6	12,0
6 éves	0,4	1,8	2,7	2,3

*TÁRKI Háztartásmonitor 2012

A szülők óvodáról és iskoláról alkotott véleményét mind zárt, mind nyitott kérdésekkel mértük a Gyermek kérdőívben. Az óvodákról igen jó véleménnyel vannak a szülők: az „inkább jellemző” és „nagyon jellemző” válaszokat összegezve legalább 92%-uk nyilatkozott kifejezetten pozitívan az óvoda által biztosított személyi és tárgyi feltételekről (19. tábla). Hasonlóan magas azok aránya is, akik szerint gyereük jól fejlődik az óvodában, figyelembe veszik a gyerek kéréseit, valamint partnernek tekintik a szülőket. Ha egy negatívumot kell kiemelni, akkor az az, hogy a szülőket kevésbé vonják be az óvoda életébe és a programok szervezésébe. Az óvoda személyi és tárgyi feltételeihez képest a gyerekközösséggel kevésbé elégedettek a kérdezettek: a szülők 38%-a szerint jellemző, hogy sok az erőszakos, verekedő gyerek. A következő problémát a csoportok magas létszáma jelenti, a válaszadók több mint ötöde (22%) ugyanis túlzsúfoltnak érzi azokat.

19. tábla: Az óvodákról alkotott vélemény a Szerencsi kistérségben (% , N=130)

Jellemző-e az óvodára?	egyáltalán nem jellemző	inkább nem jellemző	inkább jellemző	nagyon jellemző
Jók az óvónők.	0	5,2	19,2	75,6
Az óvodában figyelembe veszik a gyerek kéréseit, igényeit.	1	5,5	26,7	66,8
Partnernek tekintik a szülőket.	3,4	2,2	27,7	66,6
A szülők bekapcsolódhatnak a programok kialakításába, szervezésébe.	13,7	16,8	16,9	52,6
Jó a gyerekközösség.	1,9	5,9	20,8	71,4
A gyerek jól fejlődik.	0	4	10,7	85,3
Az óvoda berendezése, bútorzata megfelelő	0,9	0	7,4	91,7
Az óvoda játékokkal, eszközökkel való felszereltsége megfelelő.	0	2,8	13	84,2
Sok az erőszakos, verekedő gyerek.	30,1	31,7	15,4	22,8
Túlzsúfoltak a csoportok.	53,7	24,4	11,5	10,4

Településenként például úgy elemezhetjük az óvodára vonatkozó válaszokat, hogy a pozitív jellemzést tartalmazó kijelentéseket összegezzük. Feltételezzük, hogy az első nyolc szempont alapján egytől négyig osztályozva maximum harminckét pont érhető el egy településen. Azt tapasztaljuk, hogy a Megyaszón (31 pont) és Mádon (30 pont) élő családok a leginkább elégedettek azzal az iskolával, ahova gyermekük jár. A pontszámok alapján a taktakenéziei (24 pont) és mezőzomboriak (26 pont) nyilatkoztak a legkevésbé pozitívan gyermekük óvodájáról.

Az óvodára vonatkozó nyitott kérdések alapján is elmondható, hogy a szülők összességében jó véleménnyel vannak az óvodákról: sokkal több pozitívumot, mint negatívumot fogalmaztak meg. A többség úgy érzi, az óvónők együttműködők, kedvesek, megfelelően foglalkoznak a gyerekekkel, akik ennek eredményeként jól fejlődnek az óvodában. Ugyanakkor egyes településeken olyan kritika is megfogalmazódott, hogy az óvodában nem figyelnek eléggé a gyerekekre, és többet is

lehetne foglalkozni velük. Több szülő elégedett az óvodák eszközökkel való ellátottságával, de mások szerint ezen még van mit javítani. Az óvodák hiányosságaiként számos szülő semmit nem nevezett meg, másoknál például a magas csoportlétszám, valamint a kevés eszköz és játék merült fel.

A szülők véleményét megkérdeztük arról, hogy magasnak gondolják-e a roma gyerekek arányát az óvodában. A válaszadók igen nagy része - 60%-a - mondta azt, hogy jellemző a gyermek óvodájára, hogy ott magas a roma gyerekek aránya. Kérdést fogalmaztunk meg arra vonatkozóan is, hogy nemzetiségileg milyen csoportot tekintenek ideálisnak. A válaszok alapján a szülők negyede (24%) szerint az a jobb, ha a roma és a nem roma gyerekek külön csoportba járnak. Ha a megkérdezett nemzetisége szerint megbontjuk a válaszokat azt látjuk, hogy a közös óvodai nevelést preferálók között többen vannak a romák (58%), mint a nem romák (42%). Ugyanakkor az elkülönített nevelés mellett állókon belül jóval több a nem roma (71%), mint a roma nemzetiségű (29%).

6.4. Iskola

A gyermekek iskolakezdésének életkora országosan egyre későbbre tolódott. 1990-ben a hét évesen iskolába kerülő gyerekek aránya még körülbelül 10% volt, 2000-re meghaladta a 30%-ot, és ez az arány azóta csak nőtt²³. A késői iskolakezdés az iskola befejezésének esélyére, valamint a tanulói teljesítményre is hatást gyakorolhat. A késői beiskolázás – főként a tankötelezettség életkorának csökkentése mellett - rontja az általános iskola befejezésének esélyeit a hátrányos helyzetű gyermekek esetében. Ezért érdemes különös figyelmet az, hogy magas a késői iskolakezdés aránya a kistérségben: a gyerekek kétharmada (66%) ugyanis hét évesen vagy később kerül iskolába (20. tábla). Abban, hogy a gyerek hány évesen kezdi az iskolát, és abban, hogy mi a késői iskolakezdés oka, nincs lényeges eltérés a szegény és nem szegény családok között.

²³ Vágó Irén (2005): Felfelé terjeszkedő óvodáztatás – stagnáló hozzáférés. *Educatio* 4. sz. 742–761.

20. tábla: Az iskolakezdés életkora a 6-17 éves gyermekek között a Szerencsi kistérségben (% , N=486)

Hány éves korától jár(t) általános iskolába?	szegény	nem szegény	összesen
nem jár iskolába	5,3	6,7	6,0
5 éves	0	0,8	0,4
6 éves	27,5	28,4	28,0
7 éves	62,4	61,5	61,9
8 éves	4,8	2,7	3,7

A jelenlegi törvényi szabályozás főszabályként hat éves kortól írja elő a tankötelezettséget, de lehetőséget ad még egy évet az óvodában tölteni – ha egy szakértői bizottság úgy látja jónak. A jogszabály következményeként – legalábbis az első években – iskolaéretlen gyerekek sokasága kerülhet az intézményekbe, ami az iskolai kudarcok növekedéséhez vezethet. Egyes kutatások is kiemelik, hogy – a teljes gyermeknépességre vetítve - azok a diákok, akik évvesztesként hét éves vagy idősebb korban késleltetve kezdik az általános iskolát, jobb teljesítményt nyújtanak.²⁴ A kistérségben a késői iskolakezdők bő harmada (35%) évvesztes volt, 8% szülői kérésre maradt tovább az óvodában, 5% pedig iskolaéretlen volt (21. tábla). Ritkán fordult elő, hogy a gyerekek betegség miatt iratkoztak be később az iskolába. A szegény és nem szegény gyerekek között nem rajzolódnak ki markáns különbségek. Annyi emelhető ki, hogy a szegény gyerekek körében magasabb (6%) volt az iskolaéretlenség miatt később kezdők aránya; valamint a szülői kérés (9%) is valamivel gyakrabban jelent meg okként, mint a jobb körülmények között élő gyerekeknél (7%).

²⁴ Lásd: Hámori Szilvia – Köllő János: Kinek használ az évvesztés? Iskolakezdési kor és tanulói teljesítmények Magyarországon. Közgazdasági szemle, LVIII. évf., 2011. február. 133–157. o. A tanulmány a 2006-os, negyedik és nyolcadik osztályban végzett kompetencia felmérések teszteredményeire alapoz. A kutatási eredmények értelmében a késleltetés az általános iskolát végzett anyák gyermekei esetében jobban növeli a teljesítményt (jórészt ez vonatkozik az elmaradott térségekre), mint a diplomás anyák gyermekei körében.

21. tábla: A késői iskolakezdés okainak megoszlása a 6-17 éves gyerekek körében a Szerencsi kistérségben (% , N=451)

Miért kezdte későn az általános iskolát?	szegény	nem szegény	összesen
évvesztes volt	32,5	37,8	35,3
szülői kérésre	9,1	7,1	8,2
iskolaéretlen volt	5,8	3,8	4,7
betegség miatt	1,1	1,4	1,2
egyéb ok miatt	1,2	3,5	2,4

A szegény gyerekek gyengébb iskolai teljesítményét mutatja, hogy körükben gyakoribbak az iskolai kudarcok (22. tábla). A rosszabb anyagi körülmények között élő gyerekek 23%-ának 3,0 vagy az alatti a tanulmányi átlaga, 16%-uk évet ismételt, 12%-uk pedig kiegészítő, felzárkóztató osztályba járt. Ezek az értékek a nem szegény gyerekekre vetítve lényegesen kedvezőbbek.

22. tábla: Iskolai kudarcok előfordulása a 6-17 éves gyermekek között a Szerencsi kistérségben (%)

Előfordult-e az iskolában?	szegény	nem szegény	összesen
kiegészítő, felzárkóztató osztályba jár(t)	12,3	6,5	9,2
magántanuló volt, eltanácsolták	1,0	1,2	1,1
évet ismételt	16,4	5,2	10,6
3,0 vagy az alatti tanulmányi átlag	22,6	9,1	15,1

A rosszabb iskolai eredmények miatt a napközibe járás lehetősége különösen fontos a hátrányos helyzetű gyermekek számára. Adataink szerint a gyerekek harmada (33%) napközis a kistérségben, az alacsony jövedelműek 41%-a, a magasabb jövedelműeknek pedig 26%-a él ezzel a lehetőséggel. Ha a napköziseket vesszük alapul, 58%-uk kerül ki szegény, 42%-uk nem szegény családból. A szegény és nem szegény gyerekek egyenlőtlenül jutnak hozzá az alternatív, tanórán kívüli fejlesztő

programokhoz, foglalkozásokhoz (lásd még 6.1. pont). Fizetős iskolai kirándulásokon a szegény gyerekek 56%-a, a nem szegények 86%-a tud részt venni. Fizetett nyelv-, zene- vagy egyéb fejlesztő órára még a tehetősebb gyerekeknek is csak fele tud eljárni, a szegény gyerekeknek pedig mindössze ötöde (20%). A tanulók nagy részének van lehetősége tanórán kívül mozogni, sportolni. Ebben a tekintetben az eltérés alacsonyabb a jómódú (86%) és kevésbé jómódú (82%) családok gyerekei között.

Mindezek fényében megállapítható, hogy az iskolai felzárkózást segítő programoknak (például tanodák) igen nagy a létjogosultsága a kistérségben, ezért a gyerekstratégiában érdemes számba venni a lehetőségeket, hogyan lehet az ilyen programokat fenntarthatóvá tenni.

23. tábla: A 15-18 éves gyerekek megoszlása iskolatípus szerint a Szerencsi kistérségben

Jár-e valamilyen oktatási intézménybe?	fő	%
nem jár	13	8,1
általános iskola	48	29,8
szakmunkásképző, szakiskola	13	8,1
szakközépiskola	37	23,0
gimnázium	50	31,1
összesen	161	100,0

A mintába került középiskolás korúak több mint fele (54%) érettségit adó szakközépiskolába vagy gimnáziumba jár (23. tábla). A 15-18 évesek 8%-a jár szakmunkásképzőbe vagy szakiskolába. A középiskolás korúak között magas - 30%-os - azok aránya, akik általános iskolások. Mint láttuk, sok gyerek eleve később kezdi az iskolát, főleg évvessztesség miatt, illetve az évisméltés is szerepet játszhat ebben. Az általános iskolába járók között a 15 évesek vannak túlsúlyban (70%), a gyerekek közel ötöde (19%) a 16 éves, tizedük pedig a 17 éves korcsoportból kerül ki. A gyerekek 8%-a nem része az oktatási rendszernek, ugyanis nem jár sem általános iskolába, sem semmilyen középfokú intézménybe.

A tehetősebb családokban eleve többet várnak el a gyerekektől iskolai végzettség tekintetében, mint a kevésbé tehetősekben. A különbség a felsőfokú tanulmányokat illetően a legszembetűnőbb. Míg a válaszadók a nem szegény gyerekek kétharmadától (66%) várnak diplomát, addig a szegény gyerekek között ez az arány 28% (24. tábla). Említésre méltó különbség, hogy a jobb módú családokban nagyon kevesen (3%) gondolják azt, hogy gyermekük az általános iskolával befejezi tanulmányait. A tehetősebb szülők negyede érettségit adó végzettségben (gimnázium, szakközépiskola, 27%) gondolkodik, de leginkább a főiskola, egyetem tűnik perspektívának számukra. A szegény családokban azok vannak a legtöbben (30,5%), akik a szakközépiskolát látják reálisan elérhető célnak. Nincsenek sokkal kevesebben azok, akik szerint gyermekük diplomát szerez. Az alacsony jövedelmű szülők ötöde (20%) gimnáziumi érettségit, 7%-uk szakiskolai végzettséget vizionál gyermekének. 14% szerint gyermekük legmagasabb iskolai végzettsége 8 általános lesz; a nem szegény szülők ennél ötször kevesebben vannak.

24. tábla: A szülők várakozásai a gyerekek iskolai végzettségét illetően a Szerencsi kistérségben

Gyermeke milyen iskolai végzettséget szerez majd?	szegény %	nem szegény %	összesen %	összesen gyerek
legfeljebb 8 osztály	14,4	2,8	8,5	53
szakmunkásképző, szakiskola	6,9	4,1	5,4	34
szakközépiskola	30,5	12,2	21,1	132
gimnázium	20,3	15,0	17,6	110
felsőfok	27,9	65,9	47,4	296
összesen	100,0	100,0	100,0	625

Az óvodákhoz hasonlóan az iskolákban is mind a személyi, mind a tárgyi feltételekkel alapvetően elégedettek a szülők. Igaz, az elégedettség itt valamivel kisebb mértékű. A válaszokat településenként bontva azt látjuk, hogy összességében gyermekük iskoláját a Rátkán élő szülők osztályozták a legmagasabb pontszámokkal (a pozitív

tartalmú kikenetések maximum 32 pontjából 31 pont); a legalacsonyabb pontszámokat pedig a Tiszalúcon élő szülők adták (25 pont).

25. tábla: Az iskolákról alkotott vélemény a Szerencsi kistérségben (%)

Igaz-e az iskolára?	egyáltalán nem igaz	inkább nem igaz	inkább igaz	teljesen igaz
Jók a pedagógusok.	3,7	13,2	29,4	53,7
Figyelembe veszik a gyerek kéréseit, igényeit.	5,2	13,6	33,8	47,4
Partnernek tekintik a szülőket.	4,9	13,3	24,6	57,2
A szülők bekapcsolódhatnak a programok kialakításába, szervezésébe.	10,1	12,8	28,3	48,8
Jó a gyerekközösség	12,8	17,1	23,7	46,4
A gyerek jól fejlődik.	1,2	9,5	23	66,3
Az iskola berendezése, bútorzata megfelelő	1,3	5,1	20,4	73,2
Az iskola eszközökkel való felszereltsége megfelelő.	1,4	3,7	20,1	74,8
Sok az erőszakos, verekedő gyerek.	25,5	24,8	15,1	34,6
Túlzsúfoltak az osztályok.	50	29,2	10,9	9,9

A válaszadók 81-95%-a szerint összességében jellemző, hogy gyermekük jól fejlődik, a gyerekek és szülők kéréseit figyelembe veszik, partnernek tekintik őket (25. tábla). Problémák itt is a magas csoportlétszámmal és a gyerekközösséggel kapcsolatban merülnek fel. Az osztályok túlzsúfoltságát a szülők ötöde (21%) érzékeli. Ennél nagyobb problémát jelent az iskolában az agresszió: minden második szülő úgy véli, hogy az iskolában sok az erőszakos, verekedő gyerek. A gyerekközösségben az agresszivitáson túl alkohol- és drogproblémák is előfordulnak. A válaszadók szerint gyerekeik 20%-a olyan iskolába jár, ahol jellemző az alkohol és/vagy drogfogyasztás. Kevesebben gondolják viszont azt, hogy gyermekük is dohányzik: a szülők 6%-a

vélekedik így.

Az iskolára vonatkozó nyitott kérdések alapján is elmondható, hogy a szülők összességében jó véleménnyel vannak az iskolákról, sokkal több pozitívumot, mint negatívumot emeltek ki. Többen megemlítették ugyanakkor, hogy az iskolában nagyobb fegyelmet kellene tartani, még többet lehetne foglalkozni a gyerekekkel. Hiányokat említettek továbbá az infrastruktúra terén (például elavult tornaterem), valamint a sportolási lehetőségek, iskolai programok kapcsán.

Az óvodához hasonlóan a szülőktől az iskola esetében is megkérdeztük, hogy érzésük szerint magas-e a roma tanulók aránya: erre a kérdésre a szülők 60%-a válaszolt igennel. Ez az érték pontosan megegyezik az óvodánál tapasztalt aránnyal. A szegregáló szülői attitűd az iskolában még erőteljesebben jelen van, mint az óvodában: a megkérdezettek több mint harmada (35%) amellett teszi le a voksát, hogy a roma és nem roma diákok külön osztályba járnak; az óvodával kapcsolatban közel negyedük (24%) nyilatkozta ugyanezt. A romák ebben az esetben is határozottan nagyobb arányban (90%) állnak ki a nemzetiségileg integrált oktatás mellett, mint a nem romák (50%).

A kistérségi gyerekstratégiában következőképpen érdemes hangsúlyt fektetni egyfelől a különböző prevenciós tevékenységekre. A dokumentumban másfelől reagálni kell a negatív megkülönböztetés és kirekesztés problémakörére a nevelési és oktatási intézményekben.

7. A gyermeki szükségletek kielégítettsége

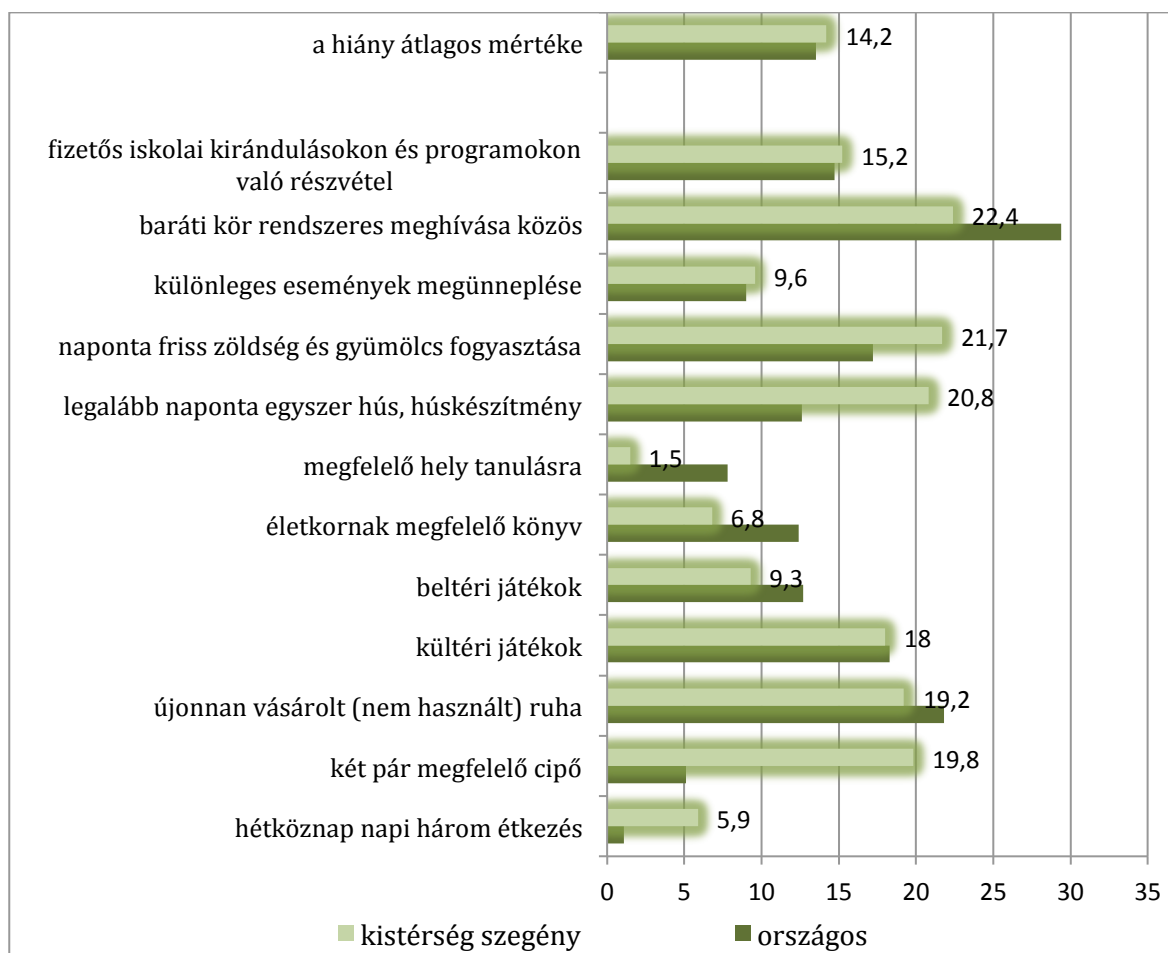
Az anyagi helyzet csak általánosságban határozza meg, hogy a család mennyire képes a gyermekek számára fontos szükségletek biztosítására. Gyakran előfordul ugyanis, hogy a gyermekek szükségleteinek kielégítését előresorolják a családok a felnőttek szükségleteivel szemben²⁵. A szülők háztartási gazdálkodáson belüli preferenciái azonban – a források szűkössége mellett – bizonyos gyermeki szükségletek kielégítését fontosabbnak, másokat halaszthatónak, vagy kevésbé fontosnak ítélik meg.

Ahhoz, hogy adataink egy részét országos viszonylatban is értelmezni tudjuk, összehasonlításként felhasználjuk a KSH 2009. évi Háztartási Költségvetési és Életkörülmények Adatfelvétel EU-SILC modulját. Annak érdekében, hogy a kistérségi válaszok összehasonlíthatóak legyenek az országos EU-SILC adatokkal, az elemzést a 16 év alattiakra végeztük el. Az elemzés során csak azokat a válaszokat tekintjük nélkülözésnek, ahol a megkérdezett azt jelezte, hogy egy adott jószág azért nem biztosított a gyermek számára, mert a család azt nem engedheti meg magának.

A 8. ábrában összefoglaltuk azokat a tételeket, amelyekre országos adatok is rendelkezésre állnak. A szegény családok válaszait az országos értékekkel összevetve azt látjuk, hogy minden változót együttevén a gyermekszükségeket a szülők – elmondásuk alapján - körülbelül az országos átlagnak megfelelő mértékben tudják kielégíteni. Lényeges különbségeket tapasztalhatunk azonban az egyes szükséglettípusok terén. Különösen aggasztó, hogy az országoshoz képest tetemes a kistérségi szegény családok elmaradása a biológiai alapszükségletek (két pár megfelelő cipő, hétköznapi napi háromszori étkezés) kielégítettsége, valamint a minőségi táplálkozás (legalább naponta egyszer hús vagy annak megfelelő tápanyagtartalmú étel és friss zöldség, gyümölcs fogyasztása) biztosítása terén.

²⁵ Danis Ildikó (2010): A fejlődés-lélektani perspektíva: gyermeki szükségletek. In: Surányi Éva - Danis Ildikó - Herczog Mária (szerk.): Családpolitika más-más szemmel. Gazdasági és Szociális Tanács, Budapest, 102-137. o.

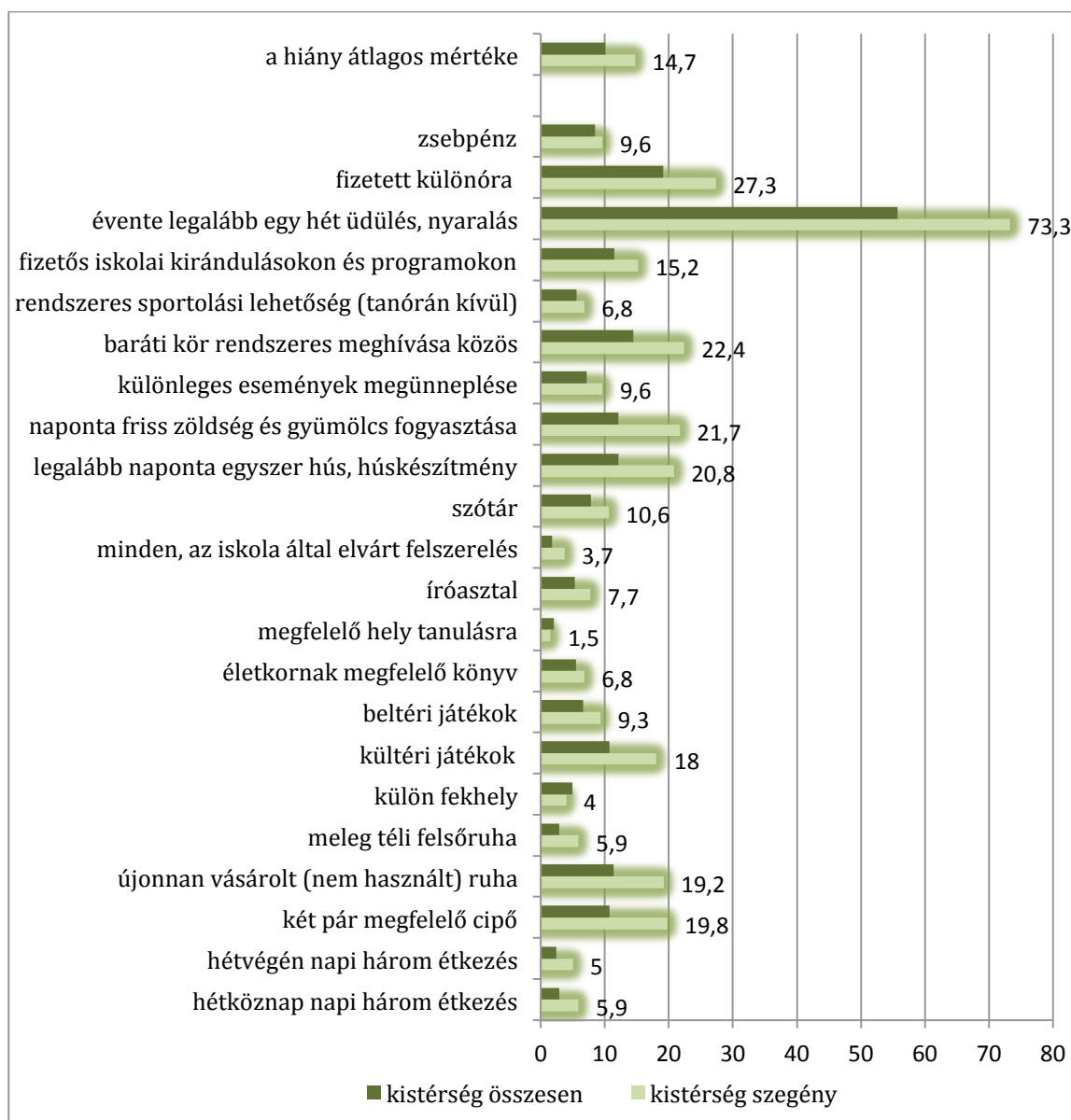
8. ábra: Kielégítetlen gyermekszükségletek a Szerencsi kistérségben (N=654) országos összehasonlításban²⁶ a 15 éves és fiatalabb gyerekek körében (%)

Kistérségi felmérésünk az országosan mértnél több tételt tartalmazott. Eredményeink szerint a szegény gyerekek az összes szükséglet terén több hiányt szenvednek, mint nem szegény társaik. A különbség a szegény és nem szegény családok között a tételek döntő többségénél jelentős. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy nem tapasztalunk érdemi különbséget a külön fekhely, az életkornak megfelelő könyv, a tanulásra kijelölt hely, a rendszeres sportolási lehetőség és a zsebpénz tekintetében.

²⁶ KSH EU-SILC 2009. Nincsenek elérhető országos adataink a meleg téli felsőruhára, külön fekhelyre, íróasztalra, iskolai felszerelésre, szótárra, sportolási lehetőségekre, nyaralásra, fizetett különórara, valamint zsebpénzre vonatkozóan.

9. ábra: Kielégítetlen gyermekszükségletek a Szerencsi kistérségben a 15 éves és fiatalabb gyerekek körében (% , N=654)²⁷

²⁷ A kistérségi nem szegény családok válaszaiból az derül ki, hogy számos esetben az anyagi okok nem játszanak szerepet abban, hogy egy adott gyermeki szükséglet kielégítetlen marad. Ezért az ábrán a nem szegény gyerekek adatait nem szerepeltetjük. A kérdés így hangzott: „Kérem mondja meg, hogy a háztartásban élő minden 18 éves és fiatalabb gyermeke számára biztosítottak-e az alábbiak?” Ezt a kérdést a Háztartás kérdőívben szerepeltettük. Az életkornak megfelelő könyv-kérdés a Gyermek kérdőívben kapott helyet, és minden 0-17 éves gyermekre külön feltettük: „Van-e a gyermeknek az életkorának megfelelő könyve?”

A *biológiai alapszükségletek* közül a gyermekek táplálkozási alapszükségleteit a szegény családok 5-6%-a nem képes kielégíteni, az összes családra vetítve ez a hátrány kevésbé érzékelhető (9. ábra), a nem szegény családokban pedig szinte egyáltalán nem. Az iskolás korú gyerekeknél az iskolai étkeztetés fontos szerepet játszik, mivel a szegény gyerekek 80%-a, a nem szegény gyerekek 56%-a eszik az iskolában. Nyáron az alacsony jövedelmű családok 27%-a, a magasabb jövedelműek 7%-a veszi igénybe az iskolai étkeztetést. A szegény gyerekek 90%-a, a nem szegényeknek pedig 56%-a jut hozzá térítésmentesen az iskolai étkezéshez. A ruházkodás terén a táplálkozásnál nagyobb hiány érzékelhető az alacsony jövedelmű családokban. Meleg téli felsőruhája a szegény gyerekek 6%-ának nincsen. Két pár megfelelő cipőt (20%) és új ruhát (19%) a családok sokkal jelentősebb része – ötöde – nem tud beszerezni.

A *szocializációs alapszükségletek* közül a szegény családokban a kültéri játékokban mutatkozik a legnagyobb hiány: a gyerekek 18%-ának nincsenek az udvaron, utcán használatos játékaik, de a lakásban használható játékok sem adóttak a felkeresett háztartások 9%-ában. Életkorának megfelelő könyve a szegény gyerekek 7%-ának nincsen. Utóbbi két adat az országoshoz képest még így is jónak minősül.

A szülők elmondása alapján a *tanulási feltételek* és eszközök közül alapvetően biztosítják a tanulásra alkalmas helyet gyerekeiknek, nincs ugyanakkor íróasztala a szegény gyerekek 8%-ának. A tanulási feltételek megteremtéséhez, javításához számos család kap intézményi segítséget. A tanulók harmada jár ugyanis napközibe, és ott írja meg a leckéjét (6.4. pont), illetve sokan vannak azok, akik tankönyvtámogatásban részesülnek (4.4. pont).

A *minőségi étkezés*, a változatos étrend kiemelkedően fontos a gyermekek egészséges fejlődése szempontjából. Országos átlagban azt látjuk, hogy a gyerekek 13%-a nem jutott húshoz, míg 17% friss zöldséghez vagy gyümölcshöz. A megfelelő arányok a kistérségben rosszabbak a szegények körében (22% és 21%). A különleges események megünneplését az országos átlaghoz (9%) hasonlóan a kistérségi szegény gyerekek 10%-a nem engedheti meg magának.

A *társas kapcsolatok* kiépítését, erősítését nehezíti, hogy a kevésbé tehetős gyerekek 22%-a nem tudja baráti körét rendszeresen meghívni otthonába, 15%-uk pedig nem vehet részt fizetős iskolai kirándulásokon, programokon. Előbbi arány az országosnál (29%) alacsonyabb, utóbbi pedig azzal megegyező. Rendszeres sportolási lehetősége a kistérségi szegény gyerekek 7%-ának nincsen.

A gyermeki igények a „*luxus*” *szükségletek* terén maradnak leginkább kielégítetlenül. Zsebpénzt a szegény családok 10%-a nem tud biztosítani gyerekének. Iskolai felzárkózásra, tehetséggongozásra a szegény háztartások több mint negyedében (27%) nem telik. Évente egy hét üdülésben, nyaralásban a szegény gyerekek közel háromnegyedének (73%) nincs része.

A *szükségletek* kielégítettségét számba véve egyértelmű, hogy a térségben érdemes még nagyobb hangsúlyt fektetni az étkeztetésre, különösen a minőségi élelmiszereket, ételeket és egészséges életvezetést biztosító, illetve népszerűsítő kezdeményezésekre. Nagy a létjogosultsága továbbá a látókörbővítést, tapasztalatszerzést célzó, utazásos vagy tábor jellegű programoknak.

8. Egészség

A rossz anyagi körülmények nem csak a gyermekek betegségeinek kialakulásához járulnak hozzá, de a magzat fejlődését is befolyásolják. Számos betegség visszavezethető a magzat méhen belüli fejlődésére, a magzati alultápláltságra. A magzati alultápláltság egyik indikátora az alacsony születési súly. Vizsgálatok kimutatták, hogy az alacsony születési súly nagyobb eséllyel vezet egyes felnőttkori – keringési, anyagcsere, mentális - betegségek kifejlődéséhez, illetve korai halálához. A kutatások pozitív kapcsolatot fedeztek fel az alacsony társadalmi-gazdasági státusz és az alacsony születési súly között is.²⁸ Így közvetett módon összefüggés mutatható ki az alacsony társadalmi státusz és egyes betegségek kialakulása, valamint bizonyos halálokok között. Több kutatás rámutatott arra is, hogy a szegénységben élő terhes anyák milyen veszélyeknek lehetnek kitéve, amelyek a magzat fejlődését negatívan befolyásolhatják (ilyen többek között a fokozott stressz, alacsony tápértékű és egészségtelen étkezés, vagy a nehéz fizikai munkából adódó terhelés)²⁹.

Magyarországon a gyerekek 10%-a alacsony, 2500 grammnál kisebb súllyal születik. Adataink szerint ez az arány a Szerencsi kistérségben 14%-os (26. tábla). Ez azzal a következménnyel jár, hogy hétből egy gyereknel egyes betegségek kockázati esélye magasabb, mint a nagyobb súllyal született társaiknál. A tehetősebb és kevésbé tehető családok gyerekei között lényeges különbségek mutatkoznak: a szegény gyerekek több mint ötöde (22%), a nem szegényeknek pedig kevesebb, mint tizede (7,5%) születik alacsony súllyal.

²⁸ Az ilyen jellegű kutatások kezdeteihez lásd: The Black Report 1980: Inequalities in Health. Report of a Research Working Group (Chair: Sir Douglas Black). Department of Health and Social Security, United Kingdom.

²⁹ Bővebben: Black, Sandra E. – Devereux, Paul J. – Salvanes, Kjell G. (2005): From the cradle to the labor market? The effect of birth weight on adult outcomes. National Bureau of Economic Research. Spencer, Nick (2010): Health Consequences of Poverty for Children. Published by End Child Poverty with the support of GMB.

26. tábla: Gyermekbetegségek aránya a Szerencsi kistérségben (%)

Jellemző-e a gyermekre?	országos*	kistérség		
		szegény	nem szegény	összesen
2500 g alatti súllyal született	10,0	21,6	7,5	14,3
hallásprobléma	2,1	1,5	1,1	1,3
látásprobléma	6,8	9,2	11,8	10,5
egyéb tartós egészségügyi probléma	7,8	12,8	19,3	16,1

*TÁRKI Háztartásmonitor 2012

A látásprobléma és egyéb tartós egészségügyi probléma előfordulási gyakorisága a kistérségben meghaladja az országos átlagot. Ezen betegségekről a nem szegény szülők nagyobb arányban számoltak be (12% és 19%), mint a szegények (9% és 13%). Ebből nem következtethetünk arra, hogy a rosszabb anyagi körülmények között élő gyerekek egészségesebbek, mint a többiek. Inkább arról lehet szó, hogy a szegény családokban nem derül fény ezekre a betegségekre, nem is diagnosztizálják őket.

Számos egyéb tartós egészségügyi probléma az országos átlagnál gyakrabban fordul elő a kistérségben, ilyenek az allergia, asztma, mozgásszervi rendellenesség, tartós idegrendszeri betegség, keringési betegség, depresszió (27. tábla). Az allergia és asztma kialakulása összefüggésben állhat a lakhatási körülményekkel (5. fejezet): a nedves padlózat és falak okozhatnak ilyen jellegű tüneteket.

27. tábla: A gyermekek egészségi állapotának néhány mutatója a Szerencsi kistérségben (%)

Jellemző-e a gyermekre?	országos*	kistérség		
		szegény	nem szegény	összesen
mozgásszervi rendellenesség	0,7	1,6	3,9	2,7
keringési betegség (pl. szívrendellenesség)	1,0	2	0,8	1,4
tartós idegrendszeri betegség (pl. epilepszia)	0,1	0,7	0,5	0,6
emésztőrendszeri betegség (pl. fekély, reflux)	0,7	0,4	0,5	0,4
asztma	1,7	4,5	5,2	4,9
egyéb légzőszervi betegség	1,4	0,4	0,0	0,2
allergia (szénanátha, ekcéma)	2,4	1,9	9,9	6,0
depresszió vagy más pszichikai betegség	0,3	0,0	0,8	0,4

*TÁRKI Háztartásmonitor 2012

A gyermekek egészségi állapotát és fejlettségét többféleképpen felmérhetjük. Ennek egyik módja, hogy megkérdezzük a szülőket, mint gondolnak gyermekeikről e tekintetben. A szülők válaszai alapján a testileg fejletlenebb gyerekek aránya az országos átlagnál (2%) magasabb a kistérségben; a szegény gyerekek körében eléri annak háromszorosát (6%), de a nem szegények körében is közel 5%-os. A szellemileg fejletlenebb gyerekek aránya az országos átlaghoz (3%³⁰) hasonló, annál kicsivel kevesebb a kistérségben (2,3%). A szegény családokban élő válaszadók hajszálnyival nagyobb arányban érzik gyermeküket szellemileg fejletlenebbnek (2,5%), mint a nem szegény családokban élők (2,2%).

A korai fejlesztést célzó intézményi szolgáltatások igénybevételét azzal a kérdéssel mértük, hogy a gyermek részesült-e fejlesztésben (gyógytorna, fejlesztő torna, logopédiai fejlesztés stb.). Erre a kérdésre az országban a szülők 10%-a³¹, a

³⁰ TÁRKI Háztartásmonitor 2012 alapján

³¹ TÁRKI Háztartásmonitor 2012 alapján

kistérségben pedig háromszor ennyien (30%) válaszoltak igennel. A válaszokat a jövedelmi dimenzió szerint megbontva azt látjuk, hogy a korai fejlesztés igénybe vételében nincs érdemi különbség a szegény és nem szegény gyerekek között. Minél korábban kezdődik el a fejlesztés, az annál hatásosabb. Öt évesen vagy fiatalabb életkorban a gyerekek negyede, később pedig értelemszerűen háromnegyedük vett részt fejlesztő foglalkozásokon; összesen 214 ilyen gyermek került a mintába. A fejlesztés leggyakrabban öt éves korban kezdődött (27%), de sokan voltak a később, hat- (15%) vagy hétévesen (12%) fejlesztett gyerekek is.

A gyermekek egészségi állapotára negatívan hatnak a különböző devianciák, így a dohányzás, valamint az alkohol- és drogfogyasztás is. A szülők tudomása szerint a 6-17 éves gyerekek 6%-a dohányzik alkalmanként vagy rendszeresen, illetve 4,5% néha fogyaszt alkoholt. Az iskolában pedig a szülők ötöde gondolja aktuálisnak a drogproblémát, a túlzott alkoholfogyasztást (6.4. pont).

A fentiek tükrében megállapítható, hogy a kistérségi gyerekek egészségi állapota rosszabb, mint az országos átlag. A betegségek felismerését segítik a - kistérségi Gyerekesély program keretében is működő - szűrőprogramok, szűrővizsgálatok³². A kistérségi gyerekstratégiában érdemes kitérni arra is, hogy hogyan lehet a felismert betegségek kezelését, gyógyítását elősegíteni, és összességében: a gyermekek és családtagjaik testi-lelki egészségi állapotát javítani.

³² <http://www.szerencsigyerekesely.hu/tevekenysegek/korai-fejleszto-es-egeszseguelyi>

9. Településsel kapcsolatos vélemények

A Háztartás kérdőívben a családok véleményt alkothattak arról, hogy mennyire szeretnek a településükön élni. A válaszadók több mint fele (53,5%) születése óta él lakóhelyén. Ugyanennyien (54%) vannak azok, akik szeretnek azon a helyen lakni, ahol most élnek; negyedük (27%) semleges álláspontot alakított ki; 18% pedig nem vagy nem nagyon szereti jelenlegi lakóhelyét. Azt, hogy elköltözik a településről, a családok 29%-a tervezi adataink szerint. A költözést az esetek 37%-ában a közeljövőben, egy éven belül valósítanák meg. Célként a legtöbben (48%) kistérségen kívüli várost jelöltek meg. Az elvagyódók legtöbben Taktakenézen (54,5%), Tiszalúcon (38%), Mezőzomboron (34%) és Prügyn (34%) vannak.

28. tábla: Mennyire szeret azon a településen lakni, ahol most él?

település	összes érvényes válasz 1-től 5-ig (fő)	a „4=szeret” és „5=nagyon szeret” válaszok aránya (%)
Rátka	11	90,9
Mád	25	84,0
Szerencs	82	74,4
Prügy	42	57,1
Alsódobsza ³³	4	50,0
Monok	22	45,5
Tiszalúc	86	41,9
Mezőzombor	39	41,0
Taktakenéz	21	38,1
Megyaszó	38	36,8
összesen	370	54,6

Ha településenként külön vizsgáljuk, hogy mennyire szeretnek ott lakni az emberek, a Tokaji borvidékhez tartozó Rátka és Mád tűnik a legélhetőbb lakókönyezetnek (28.

³³ Mivel Alsódobszán összesen négy családot kérdeztünk meg, ezért ennek a településnek az adatait nem általánosítottuk.

tábla). A kistérségi központ, Szerencs is viszonylag kedvelt lakóhely, ebben nyilván szerepet játszik az, hogy a különböző szolgáltatások, intézmények, munkahelyek itt elérhetőbbek az emberek számára, mint a kisebb településeken. Aránylag mégis magas (25%) azok aránya, akik azt tervezik, hogy elköltöznek a kistérségi központból. A legkevesbé a Megyaszón és Taktakenézen élők szeretik falujukat.

A kérdezettek saját szavaikkal is elmondhatták véleményüket lakóhelyükről. Konkrétan arra kérdeztünk rá, hogy a családok mit tartanak a településen jónak, előnyösnek, és mit tartanak hiányosságnak, fejlesztendő területnek a gyerekek szempontjából. Itt meg kell jegyeznünk, hogy településenkénti eredményeink a kisebb falvakra (például Alsódobsza) kevésbé általánosíthatók, mert eleve kevés család került bele a felmérés mintájába. Bár akadtak kérdezettek, akik azt felelték, hogy semmilyen pozitívumot nem tudnak említeni a településsel kapcsolatban, számos olyan tényező felmerült a kistérségben, amelyet a válaszadók pozitívan ítélték meg. Ha a pozitív és a negatív válaszok számát összehasonlítjuk, akkor azok vannak többségben, akik a lakóhelyük előnyeit fogalmazták meg.

A nyitott kérdésekre adott válaszokat vizsgálva ki lehet emelni néhány olyan tényezőt, amelynek megléte vagy hiánya alapvetően meghatározza a kérdezettek hozzáállását, válaszaik irányát. A kijelentéseket tanulmányozva érzékelhető, hogy egyazon szempont egyes kérdezetteknél pozitívumként, másoknál negatívumként jelenik meg, akár ugyanazon településen belül. Ezt a családok különböző elvárásai és igényei, eltérő informáltsága, illetve hozzáférési lehetőségei is magyarázhatják.

- *programlehetőségek*: közös vonása a kistérségi településeknek, hogy spontán módon többen kiemelik: a fiatalok számára helyben megfelelő program- és szórakozási lehetőségek állnak rendelkezésre (kulturális programok, ifjúsági programok, sportolási lehetőségek, stb.). Ilyen települések Szerencs, Monok, Prügy. Ugyanakkor Tiszalúcon, Szerencsen, Mezőzomboron, Rátkán, Prügyn, Megyaszón (még) több gyerekprogramot várnának a családok.

- *nevelési és oktatási intézmények jelenléte*: a szülők számára fontos szempont, hogy az óvoda, iskola minél közelebb legyen hozzájuk. Ennek előnyeit Monokon, Prügyn,

Megyaszón elemik ki, általában az ott folyó szakmai munkával is elégedettek. Mezőzomboron sok szülő a tanodára utalt pozitívumkén. Mezőzomboron, Megyaszón, Tiszalúcon többen hiányosságokra is rámutatnak az oktatási intézmények vonatkozásában, Szerencsen az iskolabusz hiányát említik.

- *játszóterek, parkok*: egy-egy település életében fontos megítélési szempontként jelentkezik, hogy ezek mennyire adottak a gyermekek számára. Ezzel kapcsolatban elégedettségükről leginkább Szerencs lakói számolnak be. Elégedetlenségüknek Mádton, Rátkán, Prügyön, Megyaszón, Tiszalúcon, Taktakenézen és Szerencsen is hangot adnak.

- *környezeti adottságok, közbiztonság, közösség*: az életminőség egy fontos eleme, hogy mennyire csendes, nyugodt, jó levegőjű, rendezett, biztonságos településen, illetve milyen lakóközösségben élnek az emberek. Ennek áldásos hatása elsősorban Szerencsen, Mádton, Prügyön kerül szóba. A megkérdezett családok negatívumokról Monokon, Megyaszón, Tiszalúcon számoltak be e téren.

- *egészségügyi szolgáltatások*: a gyermekes családokban lényeges, hogy elérhető közelségben legyen gyermekorvos, védőnő. Ez a szempont pozitívumként jelent meg például Taktakenézen és Szerencsen.

- *munkalehetőség és szociális támogatások*: ezek a tényezők a gyermekek életkörülményeit közvetve, de erősen befolyásolják. A munkalehetőség hiányára sok helyen panaszkodtak, így Mezőzomboron, Prügyön, Megyaszón, Szerencsen, Mádton, Monokon, Tiszalúcon.

A főbb választípusok kiemelésével látható, mely pontokon érdemes (további) fejlesztéseket megvalósítani, mert ezáltal hangsúlyosabb lehet a település gyerekbarát jellege, s nőhet a település megtartó ereje.

10. Gyerekszegénység elleni program

A felmérés során megkérdeztük a családokat arról, hogy hallottak-e róla, hogy a kistérség részt vesz az országos Gyerekszegénység elleni programban. A megkérdezettek 36%-a válaszolt erre a kérdésre igennel (29. tábla). Ez az arány egyébként független attól, hogy alacsonyabb, vagy magasabb jövedelmű családról van-e szó.

29. tábla: A Gyerekszegénység elleni program ismertsége a Szerencsi kistérségben (%)

	szegény	nem szegény	összesen
Hallott-e arról, hogy az Önök kistérsége részt vesz a Gyermekszegénység elleni programban ³⁴ ?	34,2	37,1	35,9
Van-e olyan 0-17 év közötti gyermek, aki részt vett a Gyerekesély programokban?	54,2	14,6	29,2
Van-e olyan felnőtt, aki részt vett a Gyerekesély programokban?	19,1	22,0	20,9

A program elsődleges célcsoportját a szegény családok gyermekei képezik, ezért öröndetes, hogy azon családokban, ahol hallottak a programról, legalább minden második szegény gyerek (54%) részt is vett benne. A programról hallott felnőttek közül minden ötödik bevonódott a programba, itt nem tapasztalunk eltérést a szegény és nem szegény családok között. A felnőttek jellemzően igénybe vevők vagy kísérők voltak. Korábbi tapasztalataink szerint előfordul az, hogy bár a gyerekek igénybe vették a kistérségi Gyerekesély program szolgáltatásait, a szülők azt nem kötötték a programhoz. Ezt az eshetőséget is számba véve a fenténél magasabb

³⁴ A projekt pontos megnevezése: "Eséllyel a jövőbe" - Gyermekesély program a Szerencsi kistérségben.

részvételi arányban gondolkodhatunk a gyerekek esetében. Továbbá, mivel a programban résztvevők számának és a célcsoport elérésének mérésére más mérőeszközt dolgoztunk ki (monitoring rendszer), a fenti arányok inkább jelzés értékűek.

Felhasznált irodalom

Anderson, Sarah E. – Whitaker, Robert C. (2010): Household Routines and Obesity in US Preschool-Aged Children. *Pediatrics*. Official Journal of the American Academy of Pediatrics. DOI: 10.1542/peds.2009-0417. Published online on 8 February 2010. <http://pediatrics.aappublications.org/content/125/3/420.full.pdf+html>.

Kopasz Marianna (2012): Szerencsi kistérség. Kistérségi helyzetelemzés. TÁMOP-5.2.1. MTA-WSA, Budapest. (Kistérségi tükör)

Bojer Anasztázia, Kovács Marcell, Simor Éva, Vörös Csabáné, Waffenschmidt Jánosné (2013): 2011. évi Népszámlálás. 3. Országos adatok. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_orosz_2011.pdf.

The Black Report 1980: Inequalities in Health. Report of a Research Working Group (Chair: Sir Douglas Black). Department of Health and Social Security, United Kingdom.

Black, Sandra E. – Devereux, Paul J. – Salvanes, Kjell G. (2005): From the cradle to the labor market? The effect of birth weight on adult outcomes. *The Quarterly Journal of Economics*, MIT Press, vol. 122(1). pp. 409-439.

Danis Ildikó (2010): A fejlődés-lélektani perspektíva: gyermeki szükségletek. In: Surányi Éva - Danis Ildikó - Herczog Mária (szerk.): *Családpolitika más-más szemmel*. Gazdasági és Szociális Tanács, Budapest. 102-137. o.

Gábos András – Szívós Péter – Tátrai Annamária: Szegénység és társadalmi kirekesztettség Magyarországon, 2000-2012. In: Szívós Péter – Tóth István György (szerk.): *Egyenlőtlenség és polarizálódás a Magyar társadalomban*. TÁRKI Monitor Jelentések 2012.

Hámori Szilvia – Köllő János: Kinek használ az évvesztés? Iskolakezdési kor és tanulói teljesítmények Magyarországon. *Közgazdasági szemle*, LVIII. évf., 2011. február. 133–157. o.

Havas Gábor – Kemény István – Kertesi Gábor (2000): A relatív cigány a klasszifikációs küzdőtéren. In: Horváth Ágota – Landau Edit – Szalai Júlia (szerk.): *Cigánynak születni. Tanulmányok, dokumentumok*. Aktív Társadalom Alapítvány – Új Mandátum, Budapest.

Kemény István - Janky Béla - Lengyel Gabriella (2004): A magyarországi cigányság, 1971-2003. Gondolat, MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest.

Kertesi Gábor, Kézdi Gábor (2012): A roma és nem roma tanulók tesztteredményei közti különbségekről és e különbségek okairól. Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek 2012/5. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaságtudományi Intézet – Budapesti Corvinus Egyetem Emberi Erőforrások Tanszék.

KSH (2005): A jövedelem mint az országos anyagi jólét mérőszáma. Társadalomstatistikai Füzetek 43. KSH, Budapest.

KSH (2013): A relatív jövedelmi szegénység és a társadalmi kirekesztés (Laeken-i indikátorok), 2012. Statisztikai Tükör 2013/66. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/laekindikator/laekindikator12.pdf>

Ladányi János - Szelényi Iván (2000): Ki a cigány? In: Horváth Ágota – Landau Edit – Szalai Júlia (szerk.): Cigánynak születni. Tanulmányok, dokumentumok. Aktív Társadalom Alapítvány – Új Mandátum, Budapest.

Spencer, Nick (2010): Health Consequences of Poverty for Children. Published by End Child Poverty with the support of GMB.

Vágó Irén (2005): Felfelé terjeszkedő óvodáztatás – stagnáló hozzáférés. Educatio 4. sz. 742–761. o.

Főbb internetes források:

A szerencsi Gyerekesély program honlapja: <http://www.szerencsigyerekesely.hu>

A népesség gazdasági aktivitás és nemek szerint, 1980–2001, országos adatok:

http://www.nepszamlalas2001.hu/hun/kotetek/07/tables/load1_1.html

A népesség gazdasági aktivitás és nemek szerint 1980, kistérségi szint

http://www.nepszamlalas2001.hu/hun/kotetek/21/tables/load2_1_1.html

A népesség gazdasági aktivitás és nemek szerint 1990, kistérségi szint

http://www.nepszamlalas2001.hu/hun/kotetek/21/tables/load2_1_2.html

A népesség gazdasági aktivitás és nemek szerint 2001, kistérségi szint

http://www.nepszamlalas2001.hu/hun/kotetek/21/tables/prnt2_1_3.html

http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_teruleti_00

http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_teruleti_15

MELLÉKLET

1. számú melléklet: A felmérés alapmegoszlásai

Előfordult-e, hogy kikapcsolták - villanyáramot?		
	esetszám	%
nincs bevezetve	4	1,1
igen	63	17
nem	304	81,9
összesen	371	100

Jelenleg ki van kapcsolva - villanyáram?		
	esetszám	%
igen	6	17,8
nem	27	82,2
összesen	33	100

Előfordult-e, hogy kikapcsolták - vizet?		
	esetszám	%
nincs bevezetve	30	8
igen	33	8,8
nem	308	83,2
összesen	370	100

Jelenleg ki van kapcsolva - víz?		
	esetszám	%
igen	16	92,1
nem	1	7,9
összesen	17	100

Előfordult-e, hogy kikapcsolták - gázt?		
	esetszám	%
nincs bevezetve	109	29,6
igen	21	5,7
nem	238	64,7
összesen	368	100

Jelenleg ki van kapcsolva - gáz?		
	esetszám	%
igen	5	48,5
nem	5	51,5
összesen	9	100

	esetszám	%
háztartás: deprivált	177	47,2
háztartás: súlyosan deprivált	130	34,6
gyerek: deprivált	407	55
gyerek: súlyosan deprivált	318	42,9

Előfordult-e az elmúlt 12 hónapban, hogy hónap végére elfogyott a pénzük?		
	esetszám	%
igen	254	68,1
nem	119	31,9
összesen	374	100

Milyen jogcímen laknak ebben a lakásban?		
	esetszám	%
tulajdonos (ill. rokona)	335	90,2
bérlik a lakást az önkormányzattól	6	1,5
magánszemélytől bérlik a lakást	13	3,4
egyéb (szívességi lakó, szolgálati lakásban lakó stb.)	18	4,9
összesen	371	100

Tartozik-e a lakáshoz/ házhoz művelésre alkalmas kert?		
	esetszám	%
igen	335	90,3
nem	36	9,7
összesen	371	100

Termesztenek-e benne zöldséget, gyümölcsöt?		
	esetszám	%
igen	260	78,4
nem	72	21,6
összesen	331	100

Körülbelül hány életkorának megfelelő könyve van?		
	esetszám	%
1 és 3 között	109	19,7
4 és 9 között	102	18,4
10 és 19 között	111	20
20 vagy több	232	41,9
összesen	553	100

Milyen gyakran szokott a gyermek étkezni mindkét szülőjével?		
	esetszám	%
minden nap	391	61,9
hetente többször	179	28,3
hetente egyszer	45	7,2
havonta egyszer	9	1,5
soha	7	1,1
összesen	632	100

Szoktak-e Önök otthon a gyermeknek mesét olvasni vagy mondani?		
	esetszám	%
igen	279	74,7
nem	95	25,3
összesen	373	100

Hány éves korától járt bölcsődébe?	esetszám	%
0	2	3,2
1	1	2,4
2	38	64,6
3	16	27,5
4	1	2,3
összesen	58	100

Nem engedhetik meg maguknak (N=654)	szegény	nem szegény	összesen
hétköznap napi három étkezés	5,9	0	2,9
hétfvégén napi három étkezés	5	0	2,4
két pár megfelelő cipő	19,8	1,8	10,7
újonnan vásárolt (nem használt) ruha	19,2	3,9	11,4
meleg téli felsőruha	5,9	0	2,9
külön fekhely	4	5,7	4,9
kültéri játékok	18	3,6	10,7
beltéri játékok	9,3	3,9	6,6
életkornak megfelelő könyv	6,8	4,2	5,5
megfelelő hely tanulásra	1,5	2,4	2
íróasztal	7,7	3	5,3
minden, az iskola által elvárt felszerelés	3,7	0	1,8
szótár	10,6	5,1	7,8
legalább naponta egyszer hús, húskészítmény	20,8	3,6	12,1
naponta friss zöldség és gyümölcs fogyasztása	21,7	2,7	12,1
különleges események megünneplése	9,6	4,8	7,2
baráti kör rendszeres meghívása közös	22,4	6,9	14,5
rendszeres sportolási lehetőség (tanórán kívül)	6,8	4,5	5,6
fizetős iskolai kirándulásokon és programokon való részvétel	15,2	7,8	11,5
évente legalább egy hét üdülés, nyaralás	73,3	38,6	55,7
fizetett különóra	27,3	1,1	19,1
zsebpénz	9,6	7,5	8,5

Biztosított-e rendszeres sportolási lehetőség (tanórán kívül)		
	esetszám	%
igen	186	81,9
nem	41	18,1
összesen	227	100
szegények-e: igen		

Biztosított-e fizetős iskolai kirándulásokon és programokon való részvétel		
	esetszám	%
igen	127	55,6
nem	102	44,4
összesen	229	100
szegények-e: igen		

Biztosított-e fizetett különóra (nyelv, zene, fejlesztő foglalkozás, sport, stb.)		
	esetszám	%
igen	46	19,9
nem	185	80,1
összesen	231	100
szegények-e: igen		

Biztosított-e rendszeres sportolási lehetőség (tanórán kívül)		
	esetszám	%
igen	211	85,8
nem	35	14,2
összesen	246	100
szegények-e: nem		

Biztosított-e fizetős iskolai kirándulásokon és programokon való részvétel		
	esetszám	%
igen	212	86
nem	35	14
összesen	247	100
szegények-e: nem		

Biztosított-e fizetett különóra (nyelv, zene, fejlesztő foglalkozás, sport, stb.)		
	esetszám	%
igen	124	50,3
nem	123	49,7
összesen	247	100
szegények-e: nem		

Részesült-e valamilyen külön, szakember által javasolt fejlesztésben?		
	esetszám	%
igen	214	28,9
nem	504	68
összesen	718	97

A gyermek dohányzik-e?		
	esetszám	%
rendszeresen	15	3,4
alkalmanként	10	2,3
sohasem	417	94,3
összesen	442	100

A gyermek fogyaszt-e alkoholt?		
	esetszám	%
alkalmanként	20	4,5
sohasem	425	95,5
összesen	446	100

Ön születése óta ezen a településen él?		
	esetszám	%
igen	199	53,5
nem	173	46,5
összesen	373	100

Mennyire szeret ezen a településen lakni, ahol most él?

	esetszám	%
egyáltalán nem szeret	43	11,5
2	26	6,8
3	101	27,1
4	99	26,5
nagyon szeret	104	28
összesen	373	100

Mikorra tervezi az elköltözést?

	esetszám	%
egy éven belül	30	37,2
1-10 éven belül	43	53,4
több, mint 10 év múlva	8	9,4
összesen	80	100

Hová költözne?

	esetszám	%
faluba, a járások/kistérségekben belül	10	11,3
városba, a járások/kistérségekben belül	17	19,4
faluba, a járások/kistérségekben kívül	5	5,3
városba, a járások/kistérségekben kívül	42	48,4
külföldre	12	13,5
NT	2	2
összesen	87	100

2. számú melléklet: A felmérés kérdőívei

--	--	--	--	--

HÁZTARTÁS sorszáma

A HÁZTARTÁSBAN ÉLŐ 0-17 ÉVES GYEREKEK SZÁMA

--	--

EBBEN A HÁZTARTÁSBAN HÁNY DARAB GYERMEKKÉRDŐÍV KÉSZÜLT?

--	--

Családok

Háztartás kérdőív

2014

A válaszadás önkéntes!

Település neve:

Kijelentem, hogy az általam kezelt és felvett adatokat bizalmasan kezelem, azokat csak a kutatásban illetékes személynek adom át.

Kérdező aláírása:

Kérdés kezdete:

2014. hónap nap óra perctől

AZ INTERJÚALANY KIVÁLASZTÁSA: Elsősorban a gyerek(ek) édes- vagy nevelőanyja, másodsorban az édes- vagy nevelőapja, harmadsorban az a felnőtt személy, aki a gyerekek gondozásáért elsősorban felel.

Javasolt bemutatkozás:

Jó napot kívánok! vagyok, a Egyetem hallgatója. A kistérség gyerekesély programja keretében kérdőíves felmérést végzünk a gyermekes családok körében. Kérem válaszoljon az alábbi kérdésekre!

HÁZTARTÁSTÁBLA KÓDJAI

KÉRDEZETTHEZ VALÓ VISZONY KÓDJAI: 01 – házastársa, élettársa 02 – saját vagy a házastárs, élettárs vér szerinti gyermeke 03 – nevelt, fogadott gyermeke 04 – szülője 05 – apósa, anyósa 06 – menyje, veje 07 – unokája 08 – más rokona 09 – nem rokon 99 – NEM TUDJA	CSALÁDI ÁLLAPOT KÓDJAI: NÖTLEN/HAJADON 01 – nőtlen, hajadon, nincs élettársa 02 – nőtlen, hajadon, élettárssal él HÁZAS 03 – házasság, házastárssal él 04 – házasság, élettárssal él 05 – házasság, de külön élnek, nincs élettársa ELVÁLT 06 – elvált, nincs élettársa 07 – elvált, élettárssal él ÖZVEGY 08 – özvegy, nincs élettársa 09 – özvegy, élettárssal él 99 – NEM TUDJA	LEGMAGASABB BEFEJEZETT ISKOLAI VÉGZETTSÉG KÓDJAI: 00 – általános iskolás korú, vagy még nem iskolás korú 01 – kevesebb, mint 8 általános 02 – 8 általános 03 – szakmunkásképző; szakképzés 04 – szakközépiskolai érettségi; szakképzést követő érettségi 05 – gimnáziumi érettségi 06 – érettségit követő, nem felsőfokú szakképzés, technikum 07 – felsőfokú szakképzés, felsőfokú technikum 08 – főiskola 09 – egyetem 99 – NEM TUDJA	JÁR-E KÓDJAI: 00 – nem jár 01 – bölcsőde 02 – óvoda 03 – általános iskola 04 – szakmunkásképző 05 – szakközépiskola 06 – gimnázium, 4 osztályos 07 – gimnázium, 5 osztályos 08 – gimnázium, 6 osztályos 09 – gimnázium, 8 osztályos 10 – technikum 11 – felsőfokú technikum 12 – főiskola 13 – egyetem 88 – egyéb 99 – NEM TUDJA	DOLGOZIK-E/DOLGOZOTT-E KÓDJAI: HA NYUGDÍJ MELLETT DOLGOZIK, DOLGOZÓNAK JELÖLD! A FŐMUNKÁRA VONATKOZÓAN VÁLASZOLJON! (FŐMUNKÁ: AMIT A KÉRDEZETT ANNAK TEKINT. HA BIZONYTALAN: AHOL A LEGTÖBB IDŐT TÖLTI) HA DOLGOZIK/DOLGOZOTT: 01 – alkalmazott 02 – vállalkozó, önálló, saját vállalkozásában alkalmazott 03 – alkalmi munkát végez, megbízásokat vállal 04 – közmunkás HA NEM DOLGOZIK/NEM DOLGOZOTT: 05 – munkanélküli (segélyezett) 06 – munkanélküli ellátás nélkül 07 – nyugdíjas (öregségi, özvegyi, stb.) 08 – rokkantnyugdíjas 09 – fogyatékkal élő, tartós betegség miatt nem dolgozik 10 – gyermekgondozási szabadságon, gyeden, gyeken van („főállású anya” is) 11 – háztartásbeli, családját látja el 12 – tanuló, továbbképzésen, átképzésen vesz részt 13 – ápolási díjon van 14 – egyéb okból nem dolgozik (pl. eltartott) 99 – NEM TUDJA
---	---	---	---	--

HOL VAN A MUNKAHELYE KÓDJAI:

- 1 – a településen
- 2 – közeli faluban
- 3 – közeli kisvárosban
- 4 – megyeszékhelyen
- 5 – Budapesten
- 6 – egyéb településen
- 7 – külföldön

9 – NEM TUDJA

1. Összesen Önnel együtt hányan élnek a családban (egy háztartásban)?

..... fő

2. Kérem sorolja fel a háztartás tagjait! Kezdjük Önnel a sort! (KÉRDEZŐ: karikázd be az x-et, ahol ilyen van, ha nem tudja, nem válaszol!)

Sor- száma	Keresztneve	Neme		Születési éve	Kérde- zetthez való viszonya	Családi állapota	Iskolai végzett- sége	Jár-e valamilyen iskolai rendszerű, végzettséget adó képzésre (nem tanfolyam)? Jár-e bölcsődébe vagy óvodába?	Jelenleg dolgo- zik-e?	HA DOLGO- ZIK: Hol van a munka- helye?	Dolgozott- e az elmúlt 12 hónapban? HA SOSEM DOLGO- ZOTT = 88	HA DOLGO- ZOTT: Hány hónapot dolgozott az elmúlt 12 hónapban?	Ebből hány hónapot dolgozott közfoglal- koztatásban? (közmunka)
		férfi	nő	Ha nem tudja: Kb. mikor született? NÉGY SZÁM- JEGGYEL!									
KÉRDE- ZETT		1	2	19 x –	X							x –	x –
2.		1	2	x –								x –	x –
3.		1	2	x –								x –	x –
4.		1	2	x –								x –	x –
5.		1	2	x –								x –	x –
6.		1	2	x –								x –	x –
7.		1	2	x –								x –	x –
8.		1	2	x –								x –	x –
9.		1	2	x –								x –	x –
10.		1	2	x –								x –	x –

..... gyermek
88 – M 99 – NT

..... évben
9999 – NT

1 – igen → **HA IGEN:** 4.b. Hány gyermeke van vagy volt állami gondoskodásban?
gyermek 99 – NT
2 – nem
9 – NT

..... m²
999 – NT

1 – tulajdonos (ill. rokona)
2 – bérlik a lakást az önkormányzattól
3 – magánszemélytől bérlik a lakást
8 – egyéb (szívességi lakó, szolgálati lakásban lakó stb.)
9 – NT

.....Ft-ot 9 – NT

..... Ft-ért 9 – NT

a. Hány szoba van? (A FÉLSZOBA IS SZOBÁNAK SZÁMÍT)db	
b. Van-e konyha?	1 – igen	2 – nem
c. Van-e fürdőszoba?	1 – igen	2 – nem
d. Van-e vízöblítéses WC?	1 – igen	2 – nem

10. Milyen a lakás, ház vízellátása?

- 1 – nincs vezetékes víz → **HA NINCS:** 10.a. Milyen messziről hordják a vizet?
 méterről 0 – NT
- 2 – hálózati vízvezeték
 3 – házi vízvezeték
 9 – NT

10.a. Tartozik-e a lakáshoz/ házhoz művelésre alkalmas kert?

- 1 – igen → **HA IGEN:** 10.b. Termesztenek-e benne zöldséget, gyümölcsöt?
 1 – igen
 2 – nem
 9 – NT
- 2 – nem
 9 – NT

11. Jellemző-e az alábbi problémák bármelyike a lakásra, amelyben laknak?

	igen	nem	NT
a. beázik a tető	1	2	9
b. nedves a padlózat, a falak	1	2	9
c. korhad az ablakkeret, a padlózat	1	2	9
d. nincs elég fény, a lakás túl sötét	1	2	9
e. zajosak a szomszédok vagy nagy zaj szűrődik be az utcáról	1	2	9
f. bűnözés, erőszak, vandalizmus a környéken	1	2	9

12. Mennyi a ... villanyszámla **egy átlagos hónapban**? (ami nincs = 0, NT = 9)

- a. villany Ft /hó
 b. víz és csatorna (figyelem, kéthavonta szokták számlázni) Ft /hó
 c. fűtés (ha fűtési szezonnra tudja, akkor egy óra – 12-vel osztva – kell átszámítani.) Ft /hó
 d. gáz (palackos is. Ha a fűtéssel együtt tudja az összeget, akkor a fűtésnél kell megadni.) Ft /hó
 e. bérleti díj és ha van közös költség Ft /hó
 f. lakáshitel-törlesztés Ft /hó
 g. más hitel (pl. áruhitel) törlesztés Ft /hó
 h. szemétszállítási díj (egy hónapra!) Ft /hó
 i. egyéb (pl. telefon, TV, lakásbiztosítás stb.) Ft /hó

13. Kérem, becsülje meg: mennyi a **háztartás** havi nettó (adózás utáni) összes jövedelme?

..... Ft/hó 8 – M 9 – NT

Ha NEM TUDJA, ill. NINCS VÁLASZ:

13.a. És azt megmondaná, hogy a következő kategóriák közül melyikbe tartozik?

1 – 50 ezer Ft, vagy kevesebb	5 – 201 - 250 ezer Ft
2 – 51 - 100 ezer Ft	6 – 251 - 300 ezer Ft
3 – 101 - 150 ezer Ft	7 – 300 ezer Ft felett
4 – 151 - 200 ezer Ft	8 – M
	9 – NT

14. Most különböző jövedelemforrásokat sorolunk fel. Kérem, válassza ki közülük azokat, amelyekből az elmúlt hónapban a család tagjainak jövedelme származott. Hány forint nettó jövedelmük származott ebből? (x – nincs ilyen jövedelemforrásuk)

	Hány forint jövedelmük származott ebből?	NT	X
a. főállásból származó rendszeres munkabér, fizetés	Ft	9	X
b. mellékfoglalkozásból, másodállásból származó jövedelem	Ft	9	X
c. vállalkozásból, üzleti tevékenységből származó jövedelem	Ft	9	X
d. alkalmi munkából származó jövedelem	Ft	9	X
e. közfoglalkoztatásból származó jövedelem	Ft	9	X
f. mezőgazdasági termelésből származó jövedelem	Ft	9	X
g. nyugdíj (bármilyen, árvaellátás is)	Ft	9	X
h. GYES, GYET	Ft	9	X
i. GYED, terhességi gyermekágyi segély (TGYÁS)	Ft	9	X
j. ápolási díj	Ft	9	X
k. családi pótlék	Ft	9	X
l. bármilyen segély, támogatás (pl. foglalkoztatást helyettesítő támogatás, lakásfenntartási támogatás, eseti gyógyszertámogatás, átmeneti segély, rendkívüli gyermekvédelmi támogatás stb.)	Ft	9	X
m. álláskeresősi/munkanélküli/vállalkozói járadék	Ft	9	X
n. táppénz	Ft	9	X
o. családtól kapott anyagi támogatás	Ft	9	X
p. tartásdíj	Ft	9	X
q. bármilyen más segítő szervezettől, egyéntől kapott anyagi támogatás	Ft	9	X
r. egyéb, éspedig:	Ft	9	X

15. Van-e Önöknek...

	van	nincs, mert nem engedhetik meg maguknak	nincs, egyéb okból	NT
a. automata mosógépük?	1	2	3	9
b. színes televíziójuk?	1	2	3	9
c. vezetékes telefonjuk?	1	2	3	9
d. mobiltelefonjuk?	1	2	3	9
e. személygépkocsijuk?	1	2	3	9

16. Kérem mondja meg, hogy a háztartásban élő minden 18 éves és fiatalabb gyermeke számára biztosítottak-e az alábbiak?

HA NEM: Miért nem? (CSAK KÉRDEZD ÉS SOROLD BE!)

	igen	nem	Miért nem?			
			nem engedhetik meg maguknak	egyéb ok	NT	X
a. hétköznap napi három étkezés (óvodai, iskolai étkezéssel együtt)	1	2	1	2	9	X
b. hétvégén napi három étkezés	1	2	1	2	9	X
c. legalább naponta egyszer hús, húskészítmény, hal (vagy ennek megfelelő vegetáriánus étel)	1	2	1	2	9	X
d. naponta friss zöldség és gyümölcs fogyasztása	1	2	1	2	9	X
e. két pár megfelelő cipő (beleértve 1 pár minden időben használható cipőt)	1	2	1	2	9	X
f. újonnan vásárolt (nem használt) ruha	1	2	1	2	9	X
g. meleg téli felsőruha	1	2	1	2	9	X
h. külön fekhely	1	2	1	2	9	X
i. kültéri játékok (kerékpár, görkorcsolya, roller stb.)	1	2	1	2	9	X
j. beltéri játékok (készségfejlesztő babajátékok, építő kockák, társasjátékok, számítógépes játékok)	1	2	1	2	9	X
k. különleges események megünneplése (születésnap, névnap, vallási ünnepek)	1	2	1	2	9	X
l. baráti köre rendszeres meghívása közös játszásra és étkezésre	1	2	1	2	9	X
m. évente legalább egy hét üdülés, nyaralás	1	2	1	2	9	X

16.a. Önökhöz elérhető közelségben van-e olyan szabad terület, ahol az Ön gyermeke biztonságban játszhat?

1 – van

2 – nincs

9 – NT

17. Előfordult-e az elmúlt 1 évben, hogy nem jutott elég pénzük...

	előfordult	nem fordult elő	nem költenek ilyesmire	NT
a. ennivalóra?	1	2	0	9
b. rezsire?	1	2	0	9
c. a lakás megfelelő fűtésére?	1	2	0	9
d. gyógyszerek kiváltására?	1	2	0	9
e. orvosi ellátásra?	1	2	0	9
f. gyermekek iskolai, óvodai költségeire?	1	2	0	9
g. szükséges közlekedésre?	1	2	0	9
h. társasággal, családdal való együttlétre, szórakozásra?	1	2	0	9

18. Megengedhetik-e maguknak, hogy évente legalább egy hétre mindannyian együtt elmenjenek nyaralni?

- 1 – megengedhetik maguknak
- 2 – megengedhetik maguknak, de nem teszik
- 3 – nem engedhetik meg maguknak
- 9 – NT

19. Előfordult-e az elmúlt 12 hónapban, hogy hónap végére elfogyott a pénzük?

- 1 – igen
- 2 – nem
- 9 – NT

20. Tegyük fel, hogy egy váratlan, nagyobb összegű (kb. 60 ezer Ft-os) kiadás jelentkezik. Képes-e a háztartás arra, hogy egy ilyen kiadást a saját forrásaiból fedezzen?

- 1 – igen
- 2 – nem
- 9 – NT

21. Hogy érzi, Önök anyagilag...

- 1 – gondok nélkül élnek,
- 2 – beosztással jól kijönnek,
- 3 – éppen hogy kijönnek a havi jövedelmükből,
- 4 – hónapról hónapra anyagi gondjaik vannak, vagy
- 5 – nélkülözések között élnek?
- 9 – NT

22. Véleménye szerint egy olyan családnak, mint az Önöké, a mai körülmények között havonta hány forintba lenne szüksége ahhoz, hogy megfelelő színvonalon megéljen?

..... Ft/hó

9 – NT

23. Mostanában sokat beszélnek nálunk a szegénységről. Ön mit mondana: jelenleg Önök...

- 1 – teljes mértékben szegények,
- 2 – bizonyos értelemben szegények, vagy
- 3 – nem szegények?

9 – NT

24. És 3 évvel ezelőtt Önök...

- 1 – rosszabbul éltek,
- 2 – alapvetően ugyanígy éltek, vagy
- 3 – jobban éltek?

9 – NT

25. Mit gondol, hogyan fog alakulni a helyzetük a következő évben?

- 1 – javulni fog,
- 2 – nem változik, vagy
- 3 – romlani fog?

9 – NT

26. Részesült-e az elmúlt 12 hónapban valaki a családtagok közül a következő természetbeni ellátásokból vagy személyes szolgáltatásokból?

	igen	nem	NT
a. közgyógyellátás	1	2	9
b. szociális étkeztetés	1	2	9
c. családsegítés, gondozás családsegítőtől vagy gyermekjóléti szolgálatától	1	2	9
d. élelmiszer, tüzelő juttatás	1	2	9
e. fogyatékosokat támogató szolgálat, fogyatékosok nappali intézménye	1	2	9
f. adósságkezelési szolgáltatás	1	2	9
g. tankönyv, gyermekintézmény térítési díjának átvállalása (ingyenes étkezés)	1	2	9
h. kisállat, vetőmag (pl. szociális földprogram vagy a Minden gyerek lakjon jól! programok keretében)	1	2	9

27. Sokan vannak ma Magyarországon, akiknek valamilyen tartozásuk, kifizetési hátralékuk van. A következők közül van-e Önöknek valamilyen kifizetési hátralékuk vagy adósságuk?

	van hátralékuk	nincs hátralékuk	nincs ilyen költségük	NT
a. lakbér, albérleti díj, közös költség elmaradásuk	1	2	0	9
b. lakáshitel, áruhitel esetében törlesztőrészlet elmaradásuk	1	2	0	9
c. gázszámla elmaradásuk	1	2	0	9
d. áram(villany)számla elmaradásuk	1	2	0	9
e. víz-, csatornaszámla, távfűtésszámla elmaradásuk	1	2	0	9
f. egyéb rezsiköltség (pl. telefon, TV, lakásbiztosítás) elmaradásuk	1	2	0	9
g. bolti tartozásuk	1	2	0	9
h. tartozás családnak / barátoknak / ismerősnek	1	2	0	9
i. egyéb, éspedig	1	2	0	9

28. Kérem, próbálja összeszámolni, hogy mindent egybevetve, hány forint kifizetési elmaradásuk, hátralékuk van? (KÉRDEZŐ: Tisztázd, hogy hitelfelvétel, tartozás esetében a törlesztőrészlet elmaradásáról, nem pedig a hitel nagyságáról van szó!)

..... Ft 9 – NT

29. Fenyegeti-e Önöket annak veszélye, hogy tartozás miatt elveszítik a jelenlegi lakásukat?

1 – igen

2 – nem

9 – NT

30. Előfordult-e az utolsó 3 évben, hogy kikapcsolták Önöknél...

HA IGEN: És most mi a helyzet: ki van kapcsolva ...

					HA IGEN: → És jelenleg ki van kapcsolva?		
	Igen	nem	Nincs bevezetve	NT	igen	nem	NT
a. a villanyáramot?	1	2	0	9	1	2	9
b. a vizet?	1	2	0	9	1	2	9
c. a gázt?	1	2	0	9	1	2	9

31. Most néhány, a közelmúltban bevezetett intézkedésről kérdezem. Hallott-e arról, hogy a gyerekek 50 óra igazolatlan iskolai hiányzása után nem fizetnek iskoláztatási támogatást a családnak?

31.a. Egyetért-e ezzel?

31.b. Érintette-e ez az Önök családját?

Hallott-e arról, hogy...	Hallott-e róla?			Egyetért-e ezzel?			Érintette-e a családját?		
	igen	nem	NT	igen	nem	NT	igen	nem	NT
a. 50 óra igazolatlan iskolai hiányzás után nem fizetnek iskoláztatási támogatást?	1	2	9	1	2	9	1	2	9
b. rendőr kísérheti az igazgatóhoz azt a 14 év alatti diákot, aki igazolatlanul hiányzik az iskolából?	1	2	9	1	2	9	1	2	9
c. az önkormányzat elrendelheti, hogy segélyt, közmunkát csak az kaphat, akinek rendezett a lakókörnyezete?	1	2	9	1	2	9	1	2	9
d. a család a gyermekek után adókedvezményt kap?	1	2	9	1	2	9	1	2	9
e. a tankötelezettség életkorát 16 évre csökkentették?	1	2	9	1	2	9	1	2	9
f. a rokkantnyugdíjasok jogosultságát felülvizsgálják?	1	2	9	1	2	9	1	2	9

32. Most az egészségi állapotára vonatkozóan kérdezem. Mit mondana, az Ön egészségi állapota...

- 1 – kiegyensúlyozottan jó,
- 2 – változó, de inkább jónak mondható,
- 3 – változó, nem kielégítő, vagy
- 4 – egészségi állapota inkább rossz?
- 9 – NT

33. Van-e valamilyen tartós vagy krónikus egészségügyi problémája?

- 1 – van
- 0 – nincs
- 9 – NT

34. Ön mennyire tartja magát egészségesnek?

- 1 – egészségesebb, mint az Önhöz hasonló korúak,
- 2 – olyan egészséges, mint a hasonló korúak általában, vagy
- 3 – rosszabb az egészségi állapota, mint a hasonló korúaké?
- 9 – NT

35. Az elmúlt **4 hétben** milyen gyakran érezte...

	állandóan	gyakran	időnként	ritkán	soha	NT
a. azt, hogy tele van életerővel?	1	2	3	4	5	9
b. azt, hogy nagyon ideges?	1	2	3	4	5	9
c. azt, hogy annyira letört, hogy semmi sem tudja felvidítani?	1	2	3	4	5	9
d. nyugodtnak és békésnek magát?	1	2	3	4	5	9
e. azt, hogy tele van energiával?	1	2	3	4	5	9
f. szomorúnak és kedvetlennek magát?	1	2	3	4	5	9
g. azt, hogy kimerült?	1	2	3	4	5	9
h. boldognak magát?	1	2	3	4	5	9
i. azt, hogy fáradt?	1	2	3	4	5	9

36. Országunkban az emberek sokféle nemzetiséghez vagy etnikumhoz tartoznak. Ön milyen nemzetiségűnek tartja magát elsősorban?

1 – magyar	4 – horvát	7 – roma/cigány
2 – német	5 – román	8 – egyéb, éspedig:
3 – szerb	6 – szlovák	88 – M 99 – NT

37. És milyen nemzetiségűnek tartja magát másodsorban?

0 – nem tartozik más nemzetiséghez	3 – szerb	7 – roma/cigány
	4 – horvát	8 – egyéb, éspedig:
1 – magyar	5 – román	88 – M 99 – NT
2 – német	6 – szlovák	

38. Van-e a családban olyan személy, aki romának/cigánynak vallja magát? (Ha az előző kérdések valamelyikére igennel válaszolt, akkor **rajta kívül**)

- 1 – van
2 – nincs
9 – NT

39. Ön vagy a háztartásban élők közül valaki tagja-e valamilyen ...

	sosem volt tag	korábban tag volt	most is tag	NT
a. civil vagy egyházi szervezetnek?	0	1	2	9
b. politikai pártnak, szervezetnek?	0	1	2	9

40. Előfordult-e az elmúlt évben, hogy Ön vagy a háztartás valamely tagja önként segített ...

	nem fordult elő	alkalmanként előfordult	rendszeresen előfordult	NT
a. politikai pártnak, civil szervezetnek	0	1	2	9
b. egyházi szervezetnek	0	1	2	9
c. települési közösségnek, lakóközösségnek	0	1	2	9
d. oktatási intézménynek	0	1	2	9
e. rokonoknak, barátoknak, szomszédoknak	0	1	2	9
f. egyébnek (pl. idegeneknek)	0	1	2	9

41. Ön születése óta ezen a településen él?

1 – igen

2 – nem → **HA NEM:** Melyik évben költözött a településre? évben 9 – NT

42. Mennyire szeret ezen a településen lakni, ahol most él? Kérem, osztályozzon 1-től 5-ig az iskolában megszokott módon, ahol az 5-ös azt jelenti, hogy nagyon szeret itt lakni, az 1-es azt, hogy egyáltalán nem szeret!

egyáltalán nem szeret				nagyon szeret	NT
1	2	3	4	5	9

43. Tervezi-e hogy elköltözik a településről?

1 – igen

→ **43.a. HA IGEN:** Mikorra tervezi az elköltözést?

1 – egy éven belül

2 – 1-10 éven belül

3 – több, mint 10 év múlva

9 – NT

→ **43.b.** Hová költözne?

1 – faluba, a járason/kistérségen belül

2 – városba, a járason/kistérségen belül

3 – faluba, a járason/kistérségen kívül

4 – városba, a járason/kistérségen kívül

5 – külföldre

9 – NT

2 – nem

9 – NT

44. Hallott-e arról, hogy az Önök kistérsége részt vesz a gyermekszegénység elleni programban/gyerekesély programban?

1 – igen

2 – nem

→ **Ugrás a 47. kérdésre!**

9 – NT

45. Kérem, mondja meg, hogy a családjában van-e olyan 0-17 év közötti gyermek, aki részt vett a gyerekesély program keretében szervezett programokban, vagy igénybe vette a gyerekesély program szolgáltatásait?

1 – igen

2 – nem

9 – NT

46. Ön vagy a család valamely más felnőtt tagja részt vett-e a gyerekesély program keretében szervezett programokban vagy igénybe vette-e a gyerekesély program szolgáltatásait?

1 – igen

46.a. HA IGEN: Milyen minőségben vett részt?

1 – résztvevőként, igénybe vevőként (pl. képzésen, előadáson)

2 – kísérőként

3 – önkéntes segítőként

4 – egyéb, és pedig:.....

9 – NT

TÖBB VÁLASZ LEHET

2 – nem

9 – NT

MINDENKITŐL

47. Kérjük, mondja el saját szavaival, hogy mit tart a településen jónak, előnyösnek a gyerekek szempontjából?

.....

.....

.....

48. És mit tart hiányosságnak, mire lenne szükség a településen ahhoz, hogy a gyerekeknek jobb helyzetük legyen?

.....

.....

.....

KÖSZÖNJÜK A VÁLASZADÁST!
(KÉRDEZŐ: FOLYTASD A GYERMEKKÉRDŐÍVVEL!)

KÉRDÉSEK A KÉRDEZŐNEK

K1. Hogyan ítéled meg a lakást?

	igen	nem	NT
a. A lakás sötét vagy berendezése sivár, egyhangú.	1	2	9
b. A lakás mindazon helyiségei, melyeket alkalmad volt megfigyelni, nagyjából tiszták.	1	2	9
c. A lakás mindazon helyiségei, melyeket alkalmad volt megfigyelni, nagyjából rendezettek.	1	2	9
d. Az épület biztonságos egy gyerek számára (nem balesetveszélyes, nem rejt egészségügyi kockázatot).	1	2	9
e. Az udvar rendezett	1	2	9
f. A környező házak jó állapotúak, rendezettek	1	2	9
g. Az utca földút	1	2	9

K2. Jelen volt-e a kérdezett gyereke, gyerekei a beszélgetésen?

1 – igen

2 – nem

K3. **HA IGEN:** Az interjú alatt hogyan viselkedett az anya/a kérdezett a jelen lévő gyerekekkel?

	igen	nem	NT
a. Az anya / a kérdezett bátorította a gyereket, hogy vegyen részt a társalgásban.	1	2	9
b. Az anya / a kérdezett válaszolt a gyerek kérdéseire, kéréseire.	1	2	9
c. Az anya / a kérdezett beszélgetett a gyerekekkel (nem számít beszélgetésnek, ha csak rászólt a gyerekekre, vagy negatív megjegyzést tett rá).	1	2	9
d. Az anya / a kérdezett bemutatta a kérdezőt a gyerekeknek.	1	2	9
e. Amikor az anya / a válaszoló a gyerekekről beszélt, vagy mondott valamit a gyerekeknek, a hangneme, illetve ahogy beszélt, az a gyerek iránti pozitív érzéseiről tanúskodott.	1	2	9

A KÉRDEZÉS VÉGE: óra perc

--	--	--	--	--

HÁZTARTÁS sorszáma

--	--

Gyermek sorszáma
a háztartástáblából

.....

Gyermek keresztnéve

--	--	--	--

év

Gyermek születési ideje

--	--

hó

--	--

Hány éves?

Családok

Gyermek kérdőív

2014

A válaszadás önkéntes!

Település neve:

--	--

*Kijelentem, hogy az általam kezelt és felvett adatokat bizalmasan kezelem,
azokat csak a kutatásban illetékes személynek adom át.*

Kérdező aláírása:

**A CSALÁDBAN LÉVŐ ÖSSZES 0-17 ÉVES GYEREKRE KI KELL TÖLTENI 1-1
KÉRDŐÍVET!**

KÉRDEZŐ: Tisztázd, hogy minden kérdés a címlapon szereplő keresztnévű gyerekre vonatkozik!

1. Meg tudná mondani, hogy mennyi volt a gyermek súlya, amikor megszületett?

..... gramm

9 – NT → **HA NEM TUDJA:** 1.a. És azt meg tudná-e mondani, hogy....

1 – 1500 gramm alatti,

2 – 1500-2500 gramm közötti, vagy

3 – 2500 gramm feletti súllyal született-e a gyermek?

9 – NT

2. A gyermek jár(t)-e bölcsődébe?

1 – igen → **HA JÁR(T):** 2.a. Hány éves korától? év 99 – NT

2 – nem

9 – NT

3. A gyermek jár(t)-e Biztos Kezdet gyerekházba?

1 – igen → **HA JÁR(T):** 3.a. Összesen hány hónapot járt? hó 99 – NT

KÉRDEZŐ: ha évet mond, számold át hónapra!

3.b. Milyen gyakorisággal járt?

1 – naponta

2 – hetente többször

3 – havonta többször

4 – havonta egyszer vagy ritkábban

9 – NT

2 – nem

9 – NT

4. Járt-e a gyermek gyógytornára, fejlesztő tornára, logopédiai fejlesztésre, vagy egyéb, szakember által javasolt fejlesztésre?

1 – igen → **HA IGEN:** 4.a. Hány éves volt a gyermek, amikor elkezdődött a fejlesztése?
..... éves 9 – NT

2 – nem

9 – NT

5. Most a gyermek egészségi állapotáról kérdezek.
Van-e a gyermeknek hallásproblémája?

1 – van

2 – nincs

9 – NT

6. Van-e a gyermeknek látásproblémája?

1 – van → **HA VAN:** 6.a. Milyen súlyos a probléma?

1 – nem súlyos, szemüveggel jól lát

2 – gyengénlátó

3 – egyik szemére vak

4 – mindkét szemére vak

9 – NT

2 – nincs

9 – NT

7. Van-e a gyermeknek valamilyen EGYÉB tartós egészségügyi problémája (pl. asztma, allergia, reflux stb.)?

1 – van

2 – nincs → **ugrás a 9-re!**

9 – NT

8. Kérem, mondja meg, hogy az alábbiak közül milyen betegségei vannak a gyermeknek!

	Van	Nincs	NT	X
a. mozgásszervi (csontozat, ízületek, izomzat) rendellenesség	1	2	9	X
b. keringési betegség (pl. szívrendellenesség)	1	2	9	X
c. tartós idegrendszeri betegség (pl. epilepszia)	1	2	9	X
d. emésztőrendszeri betegség (fekély, reflux stb.)	1	2	9	X
e. asztma	1	2	9	X
f. egyéb légzőszervi betegség	1	2	9	X
g. allergia (szénanátha, ekcéma)	1	2	9	X
h. depresszió vagy más pszichikai betegség	1	2	9	X
i. kóros soványság	1	2	9	X
j. kóros kövérség	1	2	9	X
k. egyéb betegség, éspedig:.....	1	2	9	X

9. Ön szerint a gyermek a korához képest testileg...

1 – kevésbé fejlett,

2 – átlagosan fejlett, vagy

3 – az átlagosnál fejlettebb?

9 – NT

10. Ön szerint a gyermek a korához képest értelmileg...

- 1 – kevésbé fejlett,
- 2 – átlagosan fejlett, vagy
- 3 – az átlagosnál fejlettebb?
- 9 – NT

11. Van-e a gyermeknek az életkorának megfelelő könyve? (KÉRDEZŐ: A testvérével közös könyv is. Tisztázd, hogy a kötelező iskolai tankönyvek nem számítanak bele!)

1 – van **HA VAN: 11.a.** Körülbelül hány életkorának megfelelő könyve van a gyermeknek?

- 1 – 1 és 3 között
- 2 – 4 és 9 között
- 3 – 10 és 19 között
- 4 – 20 vagy több
- 9 – NT

2 – nincs **HA NINCS: 11.b.** Miért nincs?

- 1 – nem engedhetik meg maguknak
- 2 – egyéb ok
- 9 – NT

9 – NT

12. Együtt szokott-e a gyermek étkezni mindkét szülőjével? (KÉRDEZŐ: Ha nem édesapjával, édesanyjával él egy háztartásban, akkor a nevelőszülőjével)

1 – igen **HA IGEN: 12.a.** Milyen gyakran?

- 1 – minden nap,
- 2 – hetente többször,
- 3 – hetente egyszer,
- 4 – havonta egyszer, vagy
- 5 – még ritkábban
- 9 – NT

2 – nem

9 – NT

0-9 ÉVES GYEREKEKRE

13. Szoktak-e Önök otthon a gyermeknek mesét olvasni vagy mondani?

1 – igen → **HA IGEN: 13.a.** Milyen gyakran szoktak?

- 1 – minden nap
- 2 – nagyjából kétnaponta
- 3 – havonta néhány alkalommal
- 4 – évente néhány alkalommal

2 – nem

9 – NT

9 – NT

3–17 ÉVES GYEREKEKRE

14. Hány éves korától jár(t) a gyermek óvodába?

..... éves korától

0 – nem járt óvodába → **ugrás a 17. kérdésre!**

99 – NT

15. Hány éves koráig járt a gyermek óvodába?

..... éves koráig

88 – jelenleg is óvodás

99 – NT

16. Felvették-e akkor az óvodába, amikor kérte?

1 – igen

2 – nem

9 – NT

17. Szokott-e a gyermeke számítógépet használni?

1 – igen → **17.a. HA IGEN:** Hol szokott számítógépet használni?

1 – az iskolában/óvodában

2 – teleházban, közösségi helyeken

3 – barátoknál, rokonoknál

4 – otthon

9 – NT

TÖBB VÁLASZ LEHET

2 – nem

9 – NT

18. Szokott-e a gyermeke internetet használni?

1 – igen → **18.a. HA IGEN:** Hol szokott internetet használni?

1 – az iskolában/óvodában

2 – teleházban, közösségi helyeken

3 – barátoknál, rokonoknál

4 – otthon

9 – NT

TÖBB VÁLASZ LEHET

2 – nem

9 – NT

6-17 ÉVESEK GYEREKEKRE

19. Hány éves korában kezdte el a gyerek az általános iskolát?

..... éves korában → **19.a. HA 7 ÉVESEN VAGY KÉSŐBB:** Mi volt ennek az oka?

- 1 – év-vesztes
- 2 – szülő kérése
- 3 – iskolaéretlen volt
- 4 – beteg volt
- 5 – egyéb ok, éspedig
- 9 – NT

TÖBB VÁLASZ LEHET!

0 – még nem iskolás

99 – NT

20. Valamilyen probléma miatt most vagy régebben járt-e kisegítő, felzárkóztató osztályba?

- 1 – igen
- 2 – nem
- 9 – NT

21. Volt-e magántanuló, vagy eltanácsolták-e valamelyik iskolából?

- 1 – igen
- 2 – nem
- 9 – NT

22. Ismételt-e évet az általános iskolában?

- 1 – igen **22.a. HA IGEN:** Hányszor? alkalommal
- 9 – NT

2 – nem

9 – NT

23. Mennyi volt a gyermek utolsó év végi tanulmányi átlageredménye?

Ha pótvizsgázott, mennyi volt a pótvizsga utáni tanulmányi átlageredménye?

..... ,

9 – NT

24. Hányadik osztályba jár jelenleg?

..... osztályba

88 – jelenleg nem jár iskolába → **ugrás a 29-re!**

99 – NT

25. Milyen tantervű osztályba jár?

- 1 – normál osztály/csoport
- 2 – gyógypedagógiai osztály/csoport
- 3 – tagozatos osztály/csoport, éspedig:
- 9 – NT

26. Jár-e jelenleg napközibe?

- 1 – igen
- 2 – nem
- 9 – NT

27. Igénybe veszi-e az iskolai étkeztetést....

	Igen	nem	NT
a. iskolaévben	1	2	9
b. nyáron	1	2	9

28. **HA ÉTKEZIK AZ ISKOLÁBAN**

Az iskolai étkezéséért...

- 1 – a teljes összeget,
- 2 – az összeg egy részét, vagy
- 3 – semmit nem fizetnek?
- 9 – NT

28.a. A gyermek dohányzik-e?

- 1 – rendszeresen
- 2 – alkalmanként
- 3 – sohasem
- 9 – NT

28.b. A gyermek fogyaszt-e alkoholt?

- 1 – rendszeresen
- 2 – alkalmanként
- 3 – sohasem
- 9 – NT

29. Jár-e a gyermek valamilyen különóra (pl: sport-, zene-, színház-, táncóra), vagy tagja-e ilyen célú szervezetnek, egyesületnek?

- 1 – igen
- 2 – nem
- 9 – NT

30. Milyen gyakran olvas a gyermek kedvtelésből?

- 1 – minden nap
- 2 – hetente néhány alkalommal
- 3 – havonta néhány alkalommal
- 4 – évente néhány alkalommal
- 5 – sohasem
- 9 – NT

31. Az elmúlt évben volt-e a gyermek valamelyik családtaggal, vagy a család szervezésében múzeumban, zenei vagy színházi előadáson? (KÉRDEZŐ: az iskolai szervezésű programokat ne számítsd!)

1 – igen

2 – nem

9 – NT

32. Ha a család együtt néz TV-t, meg szokták-e beszélni Önök a gyermekkel a látottakat?

1 – igen

2 – nem

8 – nincs TV-jük

9 – NT

32.a. Most arról kérdezzük, hogyan tölti gyermeke a szabadidejét. Mennyire jellemző, hogy a gyerekek a szabadidejében....

Mennyire jellemző, hogy...	teljesen jellemző	inkább jellemző	inkább nem jellemző	egyáltalán nem jellemző	NT
a. tv-t néz	4	3	2	1	9
b. számítógépezik	4	3	2	1	9
c. otthon játszik (egyedül, vagy testvéreivel)	4	3	2	1	9
d. szüleinek segít (háztartásban, üzletben stb.)	4	3	2	1	9
e. szervezett programon vesz részt	4	3	2	1	9
f. sportol, kirándul	4	3	2	1	9
g. barátaival, haverjaival találkozik	4	3	2	1	9
h. presszóba, bárba, kocsmába jár	4	3	2	1	9
i. csavarog, lődörög	4	3	2	1	9
j. egyáltalán nincs szabadideje	4	3	2	1	9
k. semmit sem csinál	4	3	2	1	9
l. egyéb tevékenységet végez	4	3	2	1	9

33. A gyermek számára biztosítottak-e az alábbiak?

HA NEM: Miért nem? (CSAK KÉRDEZD ÉS SOROLD BE!)

	Miért nem?					
	Igen	Nem	Nem engedhetik meg maguknak	Egyéb okok	NT	X
a. megfelelő hely tanulásra, házi feladat elkészítésére	1	2	1	2	9	X
b. íróasztal	1	2	1	2	9	X
c. minden, az iskola, óvoda által elvárt felszerelés	1	2	1	2	9	X
d. szótár	1	2	1	2	9	X
e. rendszeres szabadidős tevékenységben való részvétel (pl. sportolási lehetőség, ifjúsági programok)	1	2	1	2	9	X
f. fizetős iskolai kirándulásokon és programokon való részvétel	1	2	1	2	9	X
g. fizetett különóra (nyelv, zene, fejlesztő foglalkozás, sport, stb.)	1	2	1	2	9	X
h. zsebpénz	1	2	1	2	9	X

MINDENKITŐL

34. Talán korai még erről beszélni, mégis mit gondol, milyen iskolai végzettséget fog a gyermeke szerezni?

- 1 – legfeljebb 8 osztály
- 2 – szakiskola
- 3 – szakközépiskola
- 4 – gimnázium
- 5 – felsőfok
- 9 – NT

HA A GYEREK ÓVODÁBA JÁR

Most néhány kérdést szeretnék feltenni a gyermek jelenlegi óvodájáról.

35. Melyik óvodába jár a gyermek jelenleg?

..... (óvoda neve és települése)

9 – NT, NV

36. Mennyire jellemzők a gyermek jelenlegi óvodájára a következők?

	teljesen jellemző	inkább jellemző	inkább nem jellemző	egyáltalán nem jellemző	NT
a. Jók az óvónők.	4	3	2	1	9
b. Az óvodában figyelembe veszik a gyerek kéréseit, igényeit.	4	3	2	1	9
c. Partnernek tekintik a szülőket.	4	3	2	1	9
d. A szülők bekapcsolódhatnak a programok kialakításába, szervezésébe.	4	3	2	1	9
e. Jó a gyerekközösség.	4	3	2	1	9
f. A gyerek jól fejlődik.	4	3	2	1	9
g. Az óvoda berendezése, bútorzata megfelelő	4	3	2	1	9
h. Az óvoda játékokkal, eszközökkel való felszereltsége megfelelő.	4	3	2	1	9
i. Sok az erőszakos, verekedő gyerek.	4	3	2	1	9
j. Túlzsúfoltak a csoportok.	4	3	2	1	9

37. Mennyire jellemző az óvodára, hogy magas a roma gyerekek aránya?

- 1 – nagyon jellemző
- 2 – inkább jellemző
- 3 – inkább nem jellemző
- 4 – egyáltalán nem jellemző
- 9 – NT, NV

38. Véleménye szerint általában melyik jobb: ha egy óvodában a roma és a nem roma gyerekek egy csoportba, vagy ha külön csoportba járnak?

- 1 – ha egy csoportba járnak
- 2 – ha külön csoportba járnak
- 9 – NT

39. Kérem, saját szavaival mondja el, hogy mit tart az óvoda sikereinek, erősségeinek?

.....

.....

.....

40. És mit tart az óvoda hiányosságainak, fejlesztendő területeinek?

.....

.....

.....

HA A GYEREK ISKOLÁBA JÁR

Most néhány kérdést szeretnék feltenni a gyermek jelenlegi iskolájáról.

41. Melyik iskolába jár a gyermek jelenleg?

..... (iskola neve és települése)

9 – NT, NV

42. Mennyire jellemző az iskolában a drogprobléma, túlzott alkoholfogyasztás a gyerekek között?

- 1 – nagyon jellemző
- 2 – inkább jellemző
- 3 – inkább nem jellemző
- 4 – egyáltalán nem jellemző
- 9 – NT

43. Mennyire igazak a következő állítások a gyermek jelenlegi iskolájára?

	teljesen igaz	inkább igaz	inkább nem igaz	egyáltalán nem igaz	NT
a. Jók a pedagógusok.	4	3	2	1	9
b. Figyelembe veszik a gyerek kéréseit, igényeit.	4	3	2	1	9
c. Partnernek tekintik a szülőket.	4	3	2	1	9
d. A szülők bekapcsolódhatnak a programok kialakításába, szervezésébe.	4	3	2	1	9
e. Jó a gyerekközösség	4	3	2	1	9
f. A gyerek jól fejlődik.	4	3	2	1	9
g. Az iskola berendezése, bútorzata megfelelő	4	3	2	1	9
h. Az iskola eszközökkel való felszereltsége megfelelő.	4	3	2	1	9
i. Sok az erőszakos, verekedő gyerek.	4	3	2	1	9
j. Túlszűfoltak az osztályok.	4	3	2	1	9

44. Mennyire jellemző az iskolára, hogy magas a roma tanulók aránya?

1 – nagyon jellemző

2 – inkább jellemző

3 – inkább nem jellemző

4 – egyáltalán nem jellemző

9 – NT, NV

45. Véleménye szerint általában melyik jobb: ha egy iskolában a roma és a nem roma gyerekek egy osztályba, vagy ha külön osztályba járnak?

1 – ha egy osztályba járnak

2 – ha külön osztályba járnak

9 – NT

46. Kérem, saját szavaival mondja el, hogy mit tart az iskola sikereinek, erősségeinek?

.....

47. És mit tart az iskola hiányosságainak, fejlesztendő területeinek?

.....

**KÖSZÖNJÜK, HOGY VÁLASZAIVAL SEGÍTETTE
MUNKÁNKAT!**